

Mikdâd b. Amr'ın İslâm Tarihi'ndeki Yeri *The Place of Mikdâd b. Amr in the History of Islam*

Mevlüt POYRAZ

Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı
Assistant Professor, Artvin Çoruh University, Faculty of Theology, Department of History of Islam
Hopa/Artvin, Turkey
mevlutpoyraz@artvin.edu.tr
orcid.org/0000-0002-8832-248X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 5 Mart / March 2019
Kabul Tarihi / Accepted : 30 Nisan / April 2019
Yayın Tarihi / Published : 15 Haziran / June 2019
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Haziran / June
Cilt / Volume : 6 • **Sayı / Issue** : 1 • **Sayfa / Pages** : 1-30

Atıf / Cite as

Poyraz, Mevlüt. " Mikdâd B. Amr'ın İslâm Tarihi'ndeki Yeri". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1 (2019): 1-30.

Doi: 10.33460/beuifd.536000

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
Published by Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, Zonguldak, Turkey. All rights reserved.

Öz: Bu araştırma; meşhur sahâbî Mikdâd b. Amr'ın (el-Esved) Hz. Peygamber (s) ve Râşid halifeler döneminde gerçekleşmiş siyasi ve askeri faaliyetlerdeki konumunu ele almaktadır.

Mikdâd b. Amr, M. 585 yılında Hadramevt'te dünyaya geldi. Gençliğinde işlediği bir cinayet yüzünden Mekke'ye kaçtı ve burada evlatlık olarak yaşamını sürdürdü. Bu sırada Hz. Peygamber'in (s) İslâm'a davetini kabul etti. Habeşistan'a göç eden Müslümanlar arasındaydı. Hz. Peygamber'in (s) Medine'ye hicret iznini duyunca Mekke'ye geldi ve buradan Medine'ye hicret etti. "Resûlullah'ın süvarisi" lakabıyla anılan Mikdâd b. Amr, katıldığı bazı seriyelerin yanı sıra Hz. Peygamber'in (s) katıldığı tüm askeri ve siyasi faaliyetlerde onun yanında bulundu. Râşid halifeler dönemindeki siyasi ve askeri faaliyetlerde de yer alan Mikdâd b. Amr, halife seçimi, Yermük savaşı, Suriye, Mısır, Kıbrıs ve İfrikiyye'nin fethinde İslâm ordusunda bulundu. Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde yetmiş yaşındayken Medine'de vefat etti (33/653).

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Sahâbî, Mikdâd b. Amr, Muhâcir, Cihad, Fârisü Resûlullah.

Abstract: *This research deals with the place of well-known companion Mikdâd b. Amr in political and military activities during the caliphs of Rashid and Hz. Prophet (pbuh). Mikdâd b. Amr was born in 585 in Hadramevt. He fled to Mecca because of committing murder in his youth and lived here as a foster child. During this time he accepted the invitation of Hz. Prophet (pbuh) to Islam. He was among the Muslims who migrated to Ethiopia. When he heard the permission of Hz. Prophet (pbuh) to emigrate to Medina, he came to Mecca and emigrated to Medina. Known as "The cavalry of the Messenger of Allah", Mikdâd b. Amr accompanied to Hz. Prophet (pbuh) in all the military and political activities of Hz Prophet (pbuh) as well as some Serrıyya he attended. Participating in the political and military activities during the caliphs of Rashid, Mikdâd b. Amr was in the Islamic army in the selection of caliph, the war of Yermuk, the conquest of Syria, Egypt, Cyprus and İfrıkiyye. During Hz.Osman's caliphate, he died in Medina at the age of seventy. (33/653).*

Key words: *Islamic history, Companion, Mikdâd b. Amr, Emigrant, Jihad, Fârsu Resûlullah.*

GİRİŞ

Mikdâd b. Amr, Hz. Peygamber'in (s) tebliğinin ilk aşamasında daveti kabul etmiş, gerek Hz. Peygamber dönemi gerek Râşid halifeler döneminde İslâm'ın yayılışı ve yükselişi için bütün gayretiyle mücadele etmiş bir sahâbidir. Vahyin iniş dönemine ve onun Allah Resûlü tarafından tebliğine hayat boyu şahit olmasına rağmen hak ettiği değerinde tanınamamıştır. Birçok sahâbî gibi onun hayatı da her yönüyle ele alınıp incelenmesi gerekir. Zira hayatını müminler için en güzel örnek olan Peygamber'le geçiren bir sahâbinin nebevî hayata dair örnek alınacak tabloları sonraki nesillere aktarmada şüphesiz önemli bir rolü bulunmaktadır. Ancak biz bu çalışmamızı; onun İslâm'a girişinden vefatına kadar olan süreçteki doğrudan adından bahsedilen siyasi ve askeri faaliyetlerine ayırmış bulunmaktayız. İslam Tarihi temel kaynakları ekseninde ele alacağımız hayatına dair çalışmamızı sonraki dönemlerde İslâm tarihine dair yazılan eserlerle de pekiştirmeye çalışacağız. Konuya girmezden önce onun kimliğine ve İslâm öncesi hayatına dair kısa bir bilgi vereceğiz.

Behrâ kabilesine¹ mensup olan Amr b. Sa'lebe b. Mâlik b. Rebîa' b. Sümâme b. Matrûd² b. Amr b. Sa'd b. Düheyr b. Lüeyyi b. Sa'lebe b. Mâlik b. Şerrîd³ b. Ebî Ehven

1 Behrâ Kabilesi: Kahtânîler'den Kudâa kabilesinin bir kolu adını Behrâ b. Amr b. Hâfi b. Kudâa' dan alan kabile, ilk zamanlar Yenbû'dan Eyle'ye kadar uzanan topraklarda oturmuş daha sonra Kızıldeniz kıyılarında göç ederek yukarı Mısır (Saîd) ile Habeşistan arasında uzanan geniş bir sahaya yayılmış, nüfusu giderek çoğalmasıyla da Nûbe'ye hâkim olmuştu. Tebuk seferi sonrası Hz. Peygamber (s)'e elçilik heyeti gönderen kabile Suriye'nin fethinden sonra tamamen müslüman olmuşlardır. Abdulkerim Özeydin, "Behrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5: 356.

2 Mûsâ b. Ukbe, *el-Megâzi*, Tahrir: Muhammed Bakış Ebû Mâlik (Fas: Câmiatü İbn Zühr, 1994), 119; Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alf b. Ahmedî, *Muhtaşaru Târihi Dimaşklı İbni'l-Asâkir*, thk. Me'mûn es-Sağaracı (Dimaşk: Dârü'l-Fıkr, 1409/1989), 14: 207; Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer Şihâbüddin el-Askalânî (773-852), *Tehzibü't-Tehzib*, thk. İbrahim Zeybek-Âdil Mürşîd, (Müessesetü'r-Risale ts.), 4: 146.

3 Ebû'l-Kâsim Abdullâh b. Muhammed b. Abdilazîz b. el-Merzûbân el-Begavî, *Mu'cemü's-Şahâbe*, thk. Muhammedü'l-Emîn b. Muhammed Mahmûd Ahmed el-Çeknî, (Kuveyt: Mektebetü Dârü'l-Beyân, 1421/2000), 5: 293.

b. Fâiş b. Düreyim b. Kayn b. Ehved b. Behrâ b. Amr b. el-Hâf b. Kudâa⁴ işlediği bir cinayet yüzünden kabilesini terk edip Hadramevt'teki Kinde kabilesine anlaşmalı olarak sığındı ve burada evlendi.⁵ Bu evlilikten; vefat tarihinin (33/653-654) ve yaşının yetmiş⁶ olduğu dikkate alındığında takriben m. 585 yılında dünyaya gelen Mikdâd b. Amr,⁷ çocukluğunu annesinin mensubu olduğu Kinde kabilesi arasında geçirdi.⁸ Dolayısıyla babasının asıl kabilesi olan Behrâ'ya nisbetle Behrânî,⁹ annesinin mensubu olduğu kabileye nisbetle Kindî,¹⁰ doğduğu yerleşim yerine nisbetle de Hadrâmî¹¹ nisbeleriyle anıldı.

Mikdâd b. Amr, gençlik çağına gelince babasının yaşadığı olayın¹² benzerini yaşadı ve bu kabileden Ebû Şemr b. Hucr'u yaralayarak bölgeyi terk edip Mekke'ye kaçtı.¹³ Burada Esved b. Abdiyeğus b. Vehb. Abdümenaf b. Züheyr'in anlaşmalı olarak himayesine girdi.¹⁴ Esved b. Abdiyeğus'un bir süre sonra onu evlatlık ilan etmesiyle Mikdâd b. Esved adıyla anılmaya başladı.¹⁵ "Onları babalarına nisbet

- 4 Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzi)*, Trc. Musa K. Yılmaz (İstanbul: İlk Harf Yay. 2014), 1: 210; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud el-Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Muhammed Hamidullah (Dârü'l-Maârif, ts.), 1: 204-205; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1421/2001), 3: 148; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Mu'avviz, Âdil Ahmed Abdülmecûd (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 5: 242-244; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*, Tahric: Âdil Mürşid (Amman: Dârü'l- A'lâm, 1423/2002), 699; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *İslâm Tarihi*, trc. Muzaffer Can (İstanbul: Cantaş Yayınları, 1996), 6: 106-108.
- 5 İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 146; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 5: 242-244; Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne-Hadislerle İslâm Tarihi*, trc. M. Ahmed Varol (İstanbul: Hikmet Neşriyat,1989), 6: 303; Mustafa Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 49-50.
- 6 İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 150; Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 205; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 699; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 185; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Siyerü'l-âlemi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd-Hüseyn el-Esed, 3. Baskı (Beyrut: Müessesetü'r-Risale-1405/1985), 1: 386.
- 7 Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, 6: 303; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.
- 8 Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî, *el-A'lâm: Kamüsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebin ve'l-müsteşrikin*, 15. Baskı (Beyrut: Dârü'l-Ülûmî'l-Melâyîn, 2002), 7: 282.
- 9 İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 699; Ya'kûbî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Ya'kûbî, *Târihu'l-Ya'kûbî*, 131; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 5: 242-244; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 385; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 146; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 282.
- 10 Mûsâ b. Ukbe, *el-Meğâzi*, 119; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 699; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 385. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 146; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 282.
- 11 Mûsâ b. Ukbe, *el-Meğâzi*, 119,150; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 282; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.
- 12 Behra kabilesine mensup olan Mikdâd'ın babası Amr, işlediği cinayet yüzünden kabilesini terk edip Kinde kabilesine anlaşmalı olarak katılmıştır (Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50).
- 13 Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 385-386; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 475; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 282; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50; Zehebî, İslâm Tarihi adlı eserinde Kinde kabilesinden birini öldürdüğü için kan davası yüzünden bölgeyi terk edip Mekke'ye geldiğini kaydetmektedir. Zehebî, *İslâm Tarihi*, 6: 106-108;
- 14 Mûsâ b. Ukbe, *el-Meğâzi*, 119; Vâkidî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 1: 73; Begavî, *Mu'cemü's-Sahâbe*, 5: 293; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 475; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 385-386. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 146; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 282.
- 15 Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdümelik b. Hişâm b. Eyyûb, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. İzzet Hasan-Neşet Çağatay, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971), 1: 209; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1: 205; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 148; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 699; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimâşk*, 14: 207; Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *el-Muntazam fi Târihi'l-Mülük ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ-Mustafa Abdulkâdir Atâ, (Beyrut: Dârül-kütübü'l-İlmiyye-1412/1992), 5: 42; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 475; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 385-386; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 146; Ebü'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî es-Semhûdî, *Vefâ ü'l-vefâ bi-ahbâri dârü'l-Muštafa*, thk. Kâsim es-Sâmiriyî, (Mekke: Müessesetü'l-Furkân li't-Turâsî'l-İslâmî, ts.), 3: 299; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 282; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.

ederek çağırın...”(Ahzâb 33/5) ayeti nazil olunca tekrar Mikdâd b. Amr olarak çağrılmaya başladı.¹⁶ Esved’in mensup olduğu kabilenin nisbesini alarak ez-Zührî nisbesiyle de anılır oldu.¹⁷ Mikdâd’ın Mekke halkı üzerinde oluşturduğu iyi intibadan olsa gerek Mekke halkından altı kişi daha onu müttefik kabul etti.¹⁸

Ebû Ma’bed ve Ebû’l-Esved olarak künyelenen Mikdâd b. Amr’ı,¹⁹ Allah Resûlü (s) amcası Zübeyr b. Abdülmuttalib’in kızı olan Dubâa ile Medine’de evlendirmiş²⁰ ve ondan Abdullah ve Kerime adlı çocukları olmuştur. Kendisinden, eşi Dubâa’dan ve çocuklarından hadis rivayetleri yapılmıştır.²¹

Hayatını Mekke’de idame ettiren Mikdâd b. Amr, burada hayatını bütünüyle değiştiren büyük bir olayla yüzleşti. Bu olay, günümüze kadar Müslümanların nezdinde birçok sahâbî gibi onun da adından övgüyle bahsedilmesine neden olan hiç şüphesiz İslâm dinini kabul etmesiydi. Zira onun hayatına dair Müslümanların dile getirip yazıya döktüğü her şey onun bu tercihiyle başladı. Bu sebeple onun yeni bir hayatla tanışmasının başlangıcı olan İslâm’a girişi hakkında bilgi verme zarureti hâsıl olmaktadır.

1. HZ. PEYGAMBER (S) DÖNEMİ MİKDÂD B. AMR’IN FAALİYETLERİ

Bu başlık altında Mikdâd b. Amr’ın İslâmiyet’i kabul etmesinden Hz. Peygamber’in (s) vefatına kadar geçen süreçteki faaliyetlerini konu edineceğiz.

1.1. Mikdâd b. Amr’ın İslâm’ı Kabulü

Mikdâd b. Amr, Mekke’de hayatını sürdürürken; Mekke şehrini ve akabinde dünyayı yeniden şekillendirecek olan vahyin ışığı Hîra’dan yayılmaya başlamış ve Hz. Muhammed (s), özelde Mekke’yi genelde dünyayı kuşatmış olan şirki ortadan kaldırmak ve tevhit inancını insanlara hatırlatıp Allah’ın dininin yeniden hâkim kılınması mücadelesi için tebliğe memur kılınmıştı. Resûlullah (s) tebliğ görevini ifa etmeye başladığı ilk anlarda davet ettikleri arasında birisi vardı ki; Hadramevt’ten Mekke’ye gelip Allah elçisinin annesinin kabilesi olan Zühreoğullarıyla müttefiklik yapmış²² ve Resûlullah’ın dayılarından olan Esved b. Abdiyeğus’a evlatlık olmuş Mikdâd b. Amr (el-Esved) idi.²³

Allah’ın elçisi ve onun yüce davetiyle yüzleşen Mikdâd b. Amr’ın, an itibariyle hangi inancı benimsediği ve Hz. Peygamber’in (s) doğrudan veya dolaylı olarak neden onu ilk davet edilenler arasına aldığı tespit edilememekle birlikte onun bu

16 İbn Sa’d, *eş-Tabakâtü’l-kübrâ*, 3: 148; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 209; Zirikî, *el-A’lâm*, 7:282.

17 İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 699.

18 İbn Hişâm, *Hiz. Muhammed’in Hayatı*, 1: 209.

19 İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 700; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 4: 146.

20 Begavî, *Mu’cemü’s-Sahâbe*, 5: 295-296; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 218-219.

21 İbn Sa’d, *eş-Tabakâtü’l-kübrâ*, 3: 149; Ebû’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askâlânî, *el-İşâbe fi temyizi’s-sahâbe*, (Mısır: ts.), 8: 132.

22 Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 14-15.

23 Zehebî, *İslâm Tarihi*, 6: 106-108; Abdurrahman Re’fet el-Bâşa, Halîd Muhammed Halîd, Abdülaziz Şennâvî, *Sahâbe Hayatından Tablolalar*, trc. Taceddin Uzun, (Konya: Uysal Kitabevi, ts.), 1: 431-436.

daveti ilk kabul edenler arasına girdiği bir gerçektir.²⁴ Onun Mekke'ye gelmeden önce ve Mekke'de İslâm'ı kabul edinceye kadar hangi inanç üzere yaşadığı hususunda kaynaklarımızda bir bilgi olmamakla birlikte Mekke hayatı öncesi yaşadığı Kinde kabilesinde kabul görmüş olan, dönem itibarıyla Kâbe ile irtibatlı putperest inancı, Yahudilik, Hristiyanlık ve Mazdek dini gibi inançlardan haberdar olduğu muhakkaktı.²⁵ Dolayısıyla bütün bu dini inançların her birisinden olma ihtimaliyle birlikte onun İslâm öncesi inancı hakkında kesin bir değerlendirme yapmak oldukça zordur. Hz. Muhammed'in (s) tebliğini işittikten sonra ona tabi olması,²⁶ onun son peygamber hakkında bilgi sahibi olduğu ve arayış içinde Mekke'ye geldiği hissini uyandırmaktadır. Zira kavmini ve beldesini terketmesinde yukarıda değinildiği üzere işlediği cinayet sebep olarak ileri sürülebilirse de başka bir yeri değil de Mekke'yi tercih etmesi dikkat çekmektedir.

Mikdâd b. Amr'ın Hz. Muhammed'in (s) davetiyle; nerede, hangi tarihte, bizzat yüz yüze mi yoksa araçlar vasıtasıyla mı karşılaştı, daveti duyar duymaz hemen mi kabul etti yoksa düşünmek için zaman mı istedi gibi hususlarda kaynaklarımızda bir bilgiye ulaşamadık ancak onun daveti hemen kabulü ve Müslüman olduğunu ilk açıkça söyleyenler arasında olması,²⁷ böyle bir davete hazır olduğu izlenimini vermektedir.

Onun Müslümanlığını ilk açıklayanlardan olduğuyla ilgili; İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ûd'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İslâmiyet'ini ilk açıklayan yedi kişi: Resûlullah (s), Ebû Bekir, Ammâr, Ammâr'ın annesi Sümeyye, Süheyb, Bilâl ve Mikdâd idi."²⁸ İbn Mes'ud, muhtemelen Resûlullah'ın haricindeki isimlerin bir takım hakaret veya işkenceyle karşılaşmalarına rağmen inançlarını açıkça söylemeye devam etmelerini dikkate alarak bu nakilde bulunmuştur. Zira aynı dönemde kendisi dâhil inancını açıklayıp birtakım zorluklarla karşılaşan başka sahâbe de mevcuttu. Mikdâd b. Amr, artık diğer bazı sahâbe gibi Müslümanlığını açıkça ilan ederek doğrudan ya da dolaylı olarak İslâm'a davet ve teşvik edenler arasında yerini almıştı. Kaynaklarımızda adı doğrudan geçmemekle birlikte büyük ihtimalle Mikdâd b. Amr da dini ve inen ayetleri öğrenmek için Müslümanların Mekke'deki ilk eğitim yeri olan Dâr'ül-Erkam'da Hz. Peygamber'in

24 Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, 6: 303; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.

25 Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Kinde-Benî Kinde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 26: 37-38.

26 Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, 6: 303; Ahmed Fârûk, *Eshâb-ı Kirâm*, Yay. Hazırlayan: Hüseyin Hilmi Işık (İstanbul: Hakikat Kitâbevi, 2017), 355; Tertip Heyeti: Türkiye Gazetesi Yayınları Ansiklopedi Grubu, *Eshâb-ı Kirâm*, (İstanbul: İhlas Gazetecilik A.Ş., 2004), 2: 130.

27 Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *Kitâbü'l-Megâzî*, Thk. Abdülazîz b. İbrâhîm el-Ömerî, (Riyad: Dâru'l-İşbiliyye, 1430/1999), 138; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb*, 699; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 475,477; Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddin Ömer b. Kesîr (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Trc. Mehmet Keskin (Ankara: Çağrı Yayınları, ts.), 3: 39-51; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 146; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 6: 106-108; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, (İstanbul: Köksal Yayıncılık, ts.), 1: 270-271.

28 İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 477; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 39-51; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, 14: 210; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 282; Muhammed Yusuf Kandehevi, *Hayatu's-Sahâbe*, trc. Ali Arslan (İstanbul: Metin Yayın Dağıtım, 1993), 1:279; Bâşa v.dğr., *Sahâbe Hayatından Tablolar*, 1: 431-436.

(s) ders halkasına katılanlar arasındaydı. Müslümanların sayısının artmasıyla birlikte Mekke müşriklerinin tavrı, alay ve hakareten işkenceye dönüşmüş ilk iman edenlerden birçok sahâbî gibi Mikdâd b. Amr da alay ve hakaret edilenler arasında olup müşriklerin ağır işkencelerine maruz kalmıştır. Gazzâlî, “Dediler ki: “Dünyada kendilerini kötü saydığımız adamları acaba neden göremiyoruz?” (Sâd 38/62) ayetinde geçen adamların; “Ammâr, Bilâl, Süheyb ve Mikdâd” olduğunu kaydetmiştir.²⁹ Ayrıca, “Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur’an ile) uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dost ne de bir aracı vardır. Belki sakınırlar” (En’âm 6/51) ayeti ile “Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na yalvaranları kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın!” (En’âm 6/52) ayetinde kastedilenlerin Bilâl, Ammâr, Sâlim, Süheyb, İbn Mes’ûd, Mikdâd ve diğer bazı kimsesiz sahâbe³⁰ olduğu nakledilmiştir. Müşrikler, burada ismi geçen sahâbî ile birlikte başka kimsesiz sahâbe dayanılması güç olan ağır işkencelerle eziyetin yanı sıra, En’âm 6/52 ayetinden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber’den (s) bu kimsesiz zayıf sahâbeyi kovmasını talep ederek de dirençlerinin kırılması için psikolojik işkenceye maruz bırakmaktaydılar. Ayrıca diğer birçok sahâbî gibi Mikdâd’ı da dininden döndürmek Mekke’nin şiddetli sıcağı altında kızgın kumlarda vücudu kavruluncaya kadar bekletmek suretiyle tahammülü zor işkencelere uğratmışlardı.³¹ Günlerce aylarca hatta yıllarca artırılarak devam eden bu işkenceler, sabır sınırlarını tüketmişti. Bazı sahâbe bu işkenceler sonucu şehid olmuş, bazıları ise tahammül edemeyip zahirde dininden dönmek zorunda kalmışlardı. Mikdâd b. Amr gibi bazı sahâbî ise bu iman imtihanını kazanabilmek için işkencelere direnmekteydi.³² Resûlullah (s) ashabına yapılan bu şiddetli işkencelerin dayanılmaz bir hal aldığı görünce, onların Habeşistan’a hicret etmelerini istedi.³³

1.2. Habeşistan’a Hicret ve Mekke’ye Dönüş

Hz. Peygamber’in (s) tebliğin beşinci yılı Recep ayında ilk Müslüman grubu Habeşistan’a sığındı.³⁴ Başta Hz. Osman ve eşi Hz. Peygamber’in (s) kızı Rukiyye olmak üzere saygın kabilelerinin mensuplarının yanı sıra Mikdâd b. Amr gibi bazı kimsesiz sahâbe de buraya sığınan ilk muhacirler arasındaydı.³⁵ Habeşistan’a

29 İmam Gazzâlî, *İhyâu Ulûmiddîn*, Trc. Ahmed Serdaroğlu. (İstanbul: Bedir Yayınevi, ts.), 3: 745.

30 İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 210; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr el-Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an*, Trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruç Yay., 1996), 7: 21-24; Ali Arslan, *Büyük Kur’an Tefsiri*, (İstanbul: Arslan Yayınları, 1984), 4: 617-622.

31 Köksal, *İslâm Tarihi*, 1: 380-381.

32 Ashabın çektiği işkenceler hususunda bkz. Kandehevi, *Hayatu’s-Sahâbe*, 1: 255-293.

33 İbn Hişâm, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, 1: 205; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 131

34 İbn Hişâm, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, 1: 438; Ayrıca bkz. İsmail Altun, *Mekke Müslümanlarının Habeşistan’a Hicreti*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1996), 62-63.

35 Mûsâ b. Ukbe, *el-Megâzi*, 119; Belâzürî, *Ensâbü’l-Esrâf*, 1: 205; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 98-103; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk* 14: 207; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, 4: 475; Said Havva, *el-Esas fi’s-Sünne*, 6: 303; W. Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke’de*, trc. M. Rami Ayas-Azmi Yüksel (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986), 98-99; Fârûk, *Eshâb-ı Kirâm*, 355.

hicret eden Müslümanlar, burada iki ay –Şaban ve Ramazan- kalmışlardı ki Mekke halkının Hz. Peygamber'le birlikte secde edip İslâm'a girdikleri dolayısıyla Mekke'deki Müslümanların emniyete kavuştuklarının haberini aldılar.³⁶ Bu haber üzerine; nübüvvetin 5. yılı Şevval ayında ümitle geri dönen -Mikdâd b. Amr'ın da aralarında bulunduğu- bazı muhacirler, Mekke'ye yaklaştıklarında haberin asılsız olduğunu öğrendiler ancak Habeşistan'a dönmek yerine her şeye rağmen Mekke'ye girmeyi tercih ettiler.³⁷

1.3. Habeşistan'a İkinci Hicret

Mekke'ye geri dönen müslümanlar ağır işkencelerle yüzleşince Hz. Muhammed (s) müslümanlardan tekrar Habeşistan'a hicret etmelerini istedi. Bunun üzerine oradan dönen müslümanlarla onlara katılan bazı müslümanlar aynı yıl Habeşistan'a tekrar hicret ettiler. Birinci hicrete katılıp geriye dönmüş olan Mikdâd b. Amr da tekrar Habeşistan'a hicret edenler arasında yerini aldı.³⁸ Daha sonra Habeşistan muhacirlerinin orada dinlerini huzur içerisinde yaşadıklarını öğrenen birçok Mekkeli Müslüman fırsat buldukça, kabile kabile Habeşistan'a göç ettiler.³⁹

Habeşistan'da ikametini sürdüren Müslümanların bazıları Hz. Muhammed'in (s) Medine'ye hicretinden önce muhtelif zamanlarda Mekke'ye döndüler ve Medine'ye hicret izniyle birlikte bir kısmı buradan Medine'ye hicret ettiler.⁴⁰ Bir kısmı ise Mekke'de hapsedildi. Bu sırada Habeşistan'dan dönen sahâbe arasında Mikdâd b. Amr da bulunmaktaydı.⁴¹ Geride kalanlar ise Hz. Peygamber'in (s) Medine'ye hicretinden sonra Medine'ye geldiler. Habeşistan'daki son muhacir kafilesi ise Hayber'in fethi (h. 7) sonrası Medine'ye vardı.⁴²

1.4. Mikdâd b. Amr'ın Medine'ye Hicreti

Mikdâd b. Amr Mekke'ye dönünce bu kez Medine'ye göç eden muhacirler arasında yerini aldı. Onun Medine'ye hicreti hususunda bir ihtilaf olmamasına

36 Mekkelilerin İslâm'a girdiği algısına neden olan olay hakkında bkz. İbn Kesir, *el-Bidâye*, 3: 132-141. Geri dönüşü sebep olarak ileri sürülen Garanik meslesi ile ilgili rivayetlerin ve delillerin tartışması için bkz. Altun, *Habeşistan'a Hicret*, 66-99.

37 Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *Cevâmî'u's-sîre ve ħamsü resâ'ile uħrâ* (nşr. İhsan Abbas – Nâsirüddin el-Esed), trc. M. Salih Arı (İstanbul: Çıra Yayınları, 2004), 301; İbn Kesir, *el-Bidâye*, 3: 132-141; Köksal, *İslâm Tarihi*, 2: 22-26; İbn Haldûn, Mikdâd b. Amr'ın da aralarında bulunduğu muhacirlerin Mekke'ye döndükten sonra Medine'ye hicrete kadar Mekke'de kaldıklarını bazılarının ise Mekke'de vefat ettiklerini kaydetmiştir. Yani Habeşistan'a ikinci kez dönmediklerini ifade etmiştir. (Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed, *Kitâbü'l-İber ve Divânü'l-Mübtede-i ve'l-Haber fî Eyyâm'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve Men Âsâruhum min Zevî's-Sultâni'l-Ekber*, thk. Halil Şehade-Süheyl Zekkâr, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1421/2001), 2: 415.

38 Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1: 205; Said Havva, *el-Esas fî's-Sünne*, 6: 303; Köksal, *İslâm Tarihi*, 2: 32-35; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 131; Zehebî, Mikdâd b. Amr'ın ikinci Habeşistan'a Hicretinde yer aldığını kaydetmiştir. Zehebî, *İslâm Tarihi*, 6: 106-108.

39 Köksal, *İslâm Tarihi*, 2: 32-35.

40 İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, 2: 377.

41 Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1: 205; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġâbe*, 4: 476.

42 İbn Hişâm, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 4: 5; Altun, *Habeşistan'a Hicret*, 146-147.

rağmen hicret zamanı ve gerçekleşmesiyle ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Mikdâd b. Amr'ın Hz. Peygamber'den (s) önce hicret ettiği,⁴³ daha sonra Mekke'ye haber toplamak üzere görevlendirildiği,⁴⁴ Mikdâd'ın Mekke'de hapsedilmesi sebebiyle hicrete güç yetiremediği için Mekke'de kaldığı,⁴⁵ Müslümanlığını saklayarak Mekke'de kaldığı⁴⁶ ve neticede Ubeyde b. Hâris'in gerçekleştirdiği seriyye ile Medine'ye geldiği ile ilgili farklı rivayetler mevcuttur. Ancak biz bu farklı rivayetleri birleştirmek suretiyle değerlendirmeyi uygun gördük. Mikdâd b. Amr, aralarında Ebû Ubeyde'nin de bulunduğu bazı sahâbe ile birlikte Hz. Peygamber (s)'den önce Medine'ye hicret etti ve Kubâ'da Avf oğulları ailesinden Külsüm b. Hidm'in evine misafir oldu.⁴⁷ Hz. Peygamber (s)'in gelişine kadar da burada kaldı.⁴⁸ Daha sonra Resûlullah (s) onu Cebbar b. Sahr ile kardeş yaptı ve ona Benî Cedîle'de bir yer verdi.⁴⁹ Mikdâd b. Amr da Utbe b. Gazvân gibi Mekke'de haber toplamak üzere Hz. Peygamber (s) tarafından görevlendirildi. Müslümanlar aleyhine olan Mekke'deki hareketliliği Peygamber'e (s) bildirdi.⁵⁰ Hz. Peygamber'in (s) Ubeyde b. Hâris b. Abdülmüttalib komutasındaki orduyu bu haber üzerine yola çıkardığı kanaatindeyiz. Medine'deki Müslümanlar üzerine yönelen İkrime b. Ebî Cehl veya Mikrez b. Hafs komutasındaki Mekke ordusu hazırlıklarını yapıp yola koyulunca; istihbarat göreviyle Mekke'de bulunan Mikdâd b. Amr ve Utbe b. Gazvân görevlerinin gereği Mekke ordusuna sızmayı başarmışlardı.⁵¹

Bu sırada Hz. Peygamber (s), Ubeyde b. Hâris b. Abdülmüttalib komutasında sadece muhacirlerden oluşan altmış veya seksen kişilik bir Müslüman birliği Rabiğ mevkine doğru yola çıkardı.⁵² Her iki ordu, Seniyyetü'l-Mürre'nin alt kısmında

43 Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1: 177, 205; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 148; Said Havva, *el-Asas fi's-Sünne*, 6: 303; Köksal, *İslâm Tarihi*, 2: 374-375; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 132; Zehebî, bir keresinde Ebû Ubeyde, Mikdâd. Habbab ve diğer bir kısım Ashab onun yanında konakladılar ifadesini kullanmış ancak hicretleriyle alakalı bir ifadeye yer vermemiştir. (Zehebî, *İslâm Tarihi*, 2: 395-396).

44 Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 132.

45 Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve ve Ma'rifeti Ahvali Sâhibi's-Şeria*, Tahric: Abdül-Mu'tî Kala'cî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3: 9-10; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 476; Zehebî, Mikdâd'ın Müslüman olmasından dolayı Mekke'de işkence görüp hapsedildiği için hicret edemediğini kaydetmiştir (Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 14-15).

46 Fârûk, *Eshâb-ı Kirâm*, 355.

47 Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1: 177,205; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 148; Said Havva, *el-Asas fi's-Sünne*, 6: 303; Köksal, *İslâm Tarihi*, 2: 374-375; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 132; Zehebî, bir keresinde Ebû Ubeyde, Mikdâd. Habbab ve diğer bir kısım Ashab onun yanında konakladılar ifadesini kullanmış ancak hicretleriyle alakalı bir ifadeye yer vermemiştir. (Zehebî, *İslâm Tarihi*, 2: 395-396).

48 Mevlânâ Şiblî Numânî, *Siretü'n-Nebî-Son Peygamber Hz. Muhammed*, trc. Yusuf Karaca (İstanbul: İz Yayıncılık, 2005), 38-39; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 132.

49 Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1: 205; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 148.

50 Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 132.

51 Ebû Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Seybânî, *Târihu Halife b. Hayyat*, trc. Abdulhalik Bakır, (Ankara, 2001), 87; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 10; İbn Hazm, *Cevâmi' u's-sîre*, 115; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 476; Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Esir, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, Trc. M. Beşir Eryarsoy- Ahmed Ağırakça (İstanbul: Bahar Yayınları, 1987), 2: 109-112; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 14-15; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 425; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50; Köksal, *İslâm Tarihi*, 3: 193-194, Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 187, 362.

52 Mûsâ b. Ukbe, *el-Megâzi*, 119; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 476; Hamidullah, Ubeyde b. Hâris komutasındaki seriyyenin İkrime b. Ebî Cehl başkanlığındaki kervanı durdurmak için görevlendirildiğini kaydetmiştir. (Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 187.)

bulunan Rabiğ vadisindeki el-Ahya suyu yakınında karşılaştı.⁵³ Müslümanlarla iki yüz atlıdan oluşan Kureyş ordusunun⁵⁴ karşılaşması esnasında taraflar uzaktan birbirlerine ok attılar ancak yakın temaslı bir savaşa girmediler.⁵⁵ Müslümanlar adına ok atan ise Sa'd b. Ebû Vakkâs idi. Onun attığı bu oklar, İslâm tarihinde Allah yolunda düşman üzerine atılan ilk ok olma şerefini taşımaktaydı.⁵⁶ İşte bu sırada müşrik ordusuna sızarak Medine yolunu tutan Mikdâd b. Amr ve Utbe b. Gazvân müşrik ordusundan kaçıp Müslüman ordusuna katıldılar⁵⁷ ve onlarla birlikte Medine'ye yöneldiler.⁵⁸

1.5. Sa'd b. Ebû Vakkâs Seriyesi ve Mikdâd b. Amr'ın Sancaktarlığı

Hz. Peygamber (s) askeri faaliyetler çerçevesinde; hicri birinci yılın Zilkade ayında Kureyş kervanını takip için Harar mevkiine⁵⁹ kadar gitmelerini istediği bir seriyeye hazırladı. Sa'd b. Ebû Vakkâs komutasındaki bu birliğin beyaz bayrağını ise hicretini müteakip ilk askeri faaliyetine katılan Mikdâd b. Amr taşımıştır.⁶⁰ Harar mevkiini geçmemekle emr olunan bu birlik beşinci günün sabahında Harar'a varmıştı. Ancak takibini yapmayı düşündükleri 60 kişiden oluşan Kureyş kervanı onların varışından bir gün önce buradan geçmişti.⁶¹ Emir gereği daha ileriye gidemeyen Müslümanlar, hiçbir çarpışmaya girmeden Medine'ye dönmüşlerdir.

1.6. Abdullah b. Cahş el-Esedi Seriyesi

Resûlullah (s), hicri 17. ayın başında Recep ayında on iki muhacirden oluşan bir birliği Abdullah b. Cahş komutasında Batn-ı Nahle'ye gönderdi. Kureyşli gözetlemekle görevli olan bu birlik, Şam'dan dönmekte olan Kureyşli bir kervanla karşılaştı.⁶² Müşriklere saldırarak onlardan Vâkid b. Abdullah ile Amr b. el-Hadrâmî'yi öldürdüler ve diğerlerini de esir ettiler.⁶³ Esirler arasında Mikdâd b.

53 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, trc. Zakir Kadiri Ugan-Ahmet Temir, (İstanbul: MEB Yayınları, 1992), 4: 237-238; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 357-362. İbn Hazm, *Cevâmi' u's-sîre*, 115; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 187.

54 Mûsâ b. Ukbe, *el-Megâzî*, 119; Mahmûd Şâkir, *Hz. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi*, trc. Ferid Aydın (İstanbul: Kahraman Yayınları, t. s.), 1: 393-432.

55 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 187, 362.

56 Mûsâ b. Ukbe, *el-Megâzî*, 119; Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 4: 237-238; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 10; Ya'kûbî, *Târih*, 131; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; İbn Hazm, *Cevâmi' u's-sîre*, 115; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 109-112; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 14-15. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 357-362; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 211; Şâkir, *İslâm Tarihi*, 1: 393-432.

57 Mûsâ b. Ukbe, *el-Megâzî*, 119; Hâlife b. Hayyât, *Târih*, 87; Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 4: 237-238; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 10; Ya'kûbî, *Târih*, 131; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; İbn Hazm, *Cevâmi' u's-sîre*, 115; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 109-112; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 14-15. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 357-362; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 211; Şâkir, *İslâm Tarihi*, 1: 393-432; Köksal, *İslâm Tarihi*, 3: 193-194. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 187, 362.

58 Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.

59 Harar: Medine vadilerindedir. Cuhfe'den Mekke'ye gelirken Mahacca'nın solunda ve Gadir-i Hum'un yakınında yer alan kuyular olduğu da söylenir. (İbn Kayyim el-Cevziye Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb, *Zâdül-me'âd*, trc. Şükrü Özen (İstanbul: İklim Yayınları, 2013), 3: 206; Köksal, *İslâm Tarihi*, 3: 194.)

60 İbn Haldûn, *Târih*, 2: 425; Köksal, *İslâm Tarihi*, 3: 194; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 843; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.

61 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 348-349; Ayrıca bkz. Köksal, *İslâm Tarihi*, 3: 194.

62 Numânî, *Sîretü'n-Nebî*, 208.

63 İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, 3: 191.

Amr'ın esir ettiği ve Allah Resûlünün daveti üzerine İslâm'ı kabul edip Bî'ri Meune olayında şehit olan Hakem b. Keysân da bulunmaktaydı.⁶⁴

1.7. Mikdâd b. Amr'ın Bedir Savaşındaki Rolü

Medine'ye hicretini müteakip Sa'd b. Ebû Vakkâs seriyyesinde Resûlullah'ın verdiği beyaz sancakla askeri faaliyetlere başlayan Mikdâd b. Amr, katıldığı seriyyelerin yanı sıra Hz. Peygamber (s)'in katılmış olduğu başta Bedir gazvesi olmak üzere tüm gazvelere iştirak etme⁶⁵ şerefine ulaşmış bir sahâbîdir. Bu münasebetle şunu belirtelim ki, Mikdâd b. Amr'ın adının geçtiği savaşları ele alacağız. Ancak Medine'deki Kaynukaoğulları, Nadîroğulları, Kurayzaoğulları kuşatmaları, Mustalikoğulları gazvesi, Hendek Savaşı, Hayber'in fethi gibi gazvelerde doğrudan isminin geçtiği bir olay rivayetine rastlayamadığımız için bu başlıklarda değerlendirmemiz olmayacaktır.

Allah Rasûlü (s), Medine'ye saldırı planlayan Kureyş'in gelirini ordunun teçhizinde kullanmak üzere hazırladıkları Ebû Süfyân başkanlığındaki kırk kişiden oluşan ticaret kervanının⁶⁶ Şam'dan Mekke'ye doğru yol aldığı haberini alınca yanında bulunan ashâbına; "belki Allah onu bize ganimet olarak bahşeder" dedikten sonra "kervanı karşılamak için çıkar mısınız?" diye sordu. Orada bulunan gerek Ensar'dan gerekse muhacirlerden oluşan sahâbe "evet çıkarız" dediler ve yola koyuldular. Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin nakline göre bu karardan sonra başlarında Allah Resûlü (s) olmak üzere; birliğe katılan sayıları 305 ile 319 arası olduğu ifade edilen sahâbi topluluğu yetmiş deve ve iki attan oluşan bineklere değişerek binmek suretiyle iki günlük yol aldılar.⁶⁷ Resûlullah'ın (s) genel komutası altında iki bölük halinde bulunan Müslüman ordusu, Hz. Ali sancağı altında toplanan yetmiş kûsür muhacir ile Sa'd b. Muaz sancağı altında toplanan iki yüz kırk kûsür Ensar'dan müteşekkildi. Ordunun tamamını temsil eden sancağın Mus'ab b. Umeyr de, ordunun sağ kanadının idaresinin süvari Zübeyr b. Avvâm'da, sol kanadının idaresinin "Sebha" adlı atıyla süvari olarak katılan ve Allah yolunda ilk İslâm süvarisi kabul edilip⁶⁸ "fârisü Resûlullah" lakabıyla anılan Mikdâd b. Amr'da ve arka safların idaresinin de Kays b. Ebî Sa'sa'da olduğu bu Müslüman birliği er-

64 Vâkidî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 1: 62; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazâm*, 3: 91.

65 Vâkidî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 1: 73; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 149; Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1: 205; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazâm*, 5: 42; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 386; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 146; Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, 6: 303; Fârûk, *Eshâb-ı Kirâm*, 355; Zirîklî, *el-A'lâm*, 7: 282.

66 Numânî, *Siretü'n-Nebî*, 209.

67 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 215-216; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, 1: 403-405; Şâkir, *İslâm Tarihi*, 1: 433-447. Köksal, *İslâm Tarihi*, 3: 287-291.

68 Vâkidî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 1: 73; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 149; Begavî, 5: 294; Ya'kûbî, *Târih*, 121; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazâm*, 5: 42; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 386; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 212-213; Beyhakî, birçok rivayetten farklı olarak atlıların Mus'ab b. Umeyr ve Sa'd b. Heyseme olduğunu kaydettikten sonra Mikdâd ve Zübeyr'in de olabileceğini (Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 110), bir başka rivayette de Ebû Mersed el-Ganevî ile Mikdâd b. Amr'ın atlı olduğunu kaydetmiştir (Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 113).

Ravha'ya geldi.⁶⁹ Bu kez Allah Resûlü (s) kervandaki malları ganimet olarak alma ya da gerekirse Kureyş ordusuyla savaşma durumunu ashâbiyla istişare etmek istedi.⁷⁰ Zira kervanın sermayesi hicret eden Müslümanların Mekke'de bıraktıkları mallardan oluşmaktaydı. İstişareye katılan başta Hz. Ebû Bekir ve Ömer olmak üzere önde gelen bazı sahâbe kanaatlerini açıkladı. Bu açıklamalar hoşuna gitmişti ancak Hz. Muhammed (s) bunları yeterli görmüyordu. İşte bu istişare esnasında cesaret ve şecaat sahibi Mikdâd b. Amr, coşkun imanının tezahürü olan bir edebi hitabede bulundu.⁷¹ Meşhur sahâbî Abdullah İbn-i Mes'ûd onun bu hitabesi hakkında şu sözleri dile getirmekten geri duramamıştır. "Mikdâd'ın bir davranışını gördüm. Onun sahibi olmayı, yeryüzündeki her şeyden daha çok isterdim..."⁷² diye arzularak ifade ettiği tutumu, her müminin elde etmek isteyeceği bir şeref idi. Ebû Eyyüb el-Ensârî'den gelen konuyla ilgili rivayette de Ebû Eyyüb hitabe hakkında oradaki sahâbenin kanaatini şu ifadelerle nakletmiştir: "Keşke biz de böyle söyleseydik de elimize hiçbir şey geçmeseydi."⁷³ Zira Mikdâd b. Amr, işaret edilen hitabesinde duygularını şöyle dile getirmişti: "Yâ Resûlallah! Allah'ın sana gösterdiği yolda yürü, biz seninle beraberiz. Vallahi biz İsrail oğullarının Musa'ya (a. s.) karşı söyledikleri gibi "Sen, Rabbinle beraber harbe git; biz burada oturuyoruz" (Mâide, 5/24) sözünü söylemeyeceğiz. Ama: "Sen, Rabbinle beraber gidip çarpış, biz de kesinlikle sizinle beraber çarpışacağız" diyoruz.⁷⁴ Ve devamla: "Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki sen bizi "Birk-el-Gammâd"⁷⁵ mevkiine kadar götüreceksin olsan bile sen oraya ulaşıncaya kadar seninle birlikte yürürüz" dedi.⁷⁶ Bir başka rivayette de: "Rabbin adına and içerek senin önünde arkanda sağında solunda bulunarak Allah'ın zafer başlmasına kadar

69 Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1: 289; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 115-133; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 487-491; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 215-216; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 21-41; Şâkir, *İslâm Tarihi*, 1: 433-447; Kandelevî, *Hayatü's-Sahâbe*, 1: 403-405.

70 Kandelevî, *Hayatü's-Sahâbe*, 1: 403-405.

71 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 115-133; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 383-428.

72 İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 149; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *Tam Me'tin Sahîh-i Buhârî*, trc. Konyalı Mehmet Vehbi, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1993), -Bedir gazası bahsi:1172; Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 4: 273-274; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 46; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 217-218; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 21-41; Bâşa v.dğr., *Sahâbe Hayatından Tablolara*, 1: 431-436.

73 Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah Abdulkâim, *Fütûhu Mısr ve Ahbârüha*, Thk. Muhammed el-Hacîrî, (Beirut: Dârü'l-Fikr-1416/1996), 1: 292; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 383-428; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 211; Kandelevî, *Hayatü's-Sahâbe*, 1: 403-405.

74 Mûsâ b. Ukbe, *el-Megâzî*, 128; Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 1: 96; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 149; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1: 293; Buhârî, Bedir gazası bahsi: 1172; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 46,107; İbn Abdülber, *el-İstifâh*, 700; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 476; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, 5: 43; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 212;

75 Birke'l-Gammâd: Mekke'den Yemen'e sekiz gecelik mesafe (Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 1: 96); Mekke'den Yemen'e doğru beş günlük mesafedeki bir yer. (İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 476; Numânî, *Sîre'tü'n-Nebî*, 168).

76 İbn Ebû Şeybe, *Kitâbü'l-Megâzî*, 178; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3:149; Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 4: 273-274; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 4:476; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2:115-133; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3:383-428; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 217-218; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 21-41; Köksal, *İslâm Tarihi*, 3: 372-373; Numânî, *Sîretü'n-Nebî*, 209; Bâşa v.dğr., *Sahâbe Hayatından Tablolara*, 1: 431-436; Şâkir, *İslâm Tarihi*, 1: 433-447. Abdurrahman İbnü'l-Cevzi, *Ashâbin Dilinden Peygamberimizin Hayatı*, trc. Taceddin Uzun, (Konya: Uysal Kitabevi, 1992), 548-553.

savaşaçağımızı teyit eyleriz” dedi.⁷⁷ Resûlullah (s) da bu hitabe üzerine memnun oldu ve ona dua edip hayırlı sözler söyledi.⁷⁸ Allah Resûlü Mikdâd’ın cevabından çokça hoşnut olmasına rağmen Ensar’ın da düşüncesini merak etmekteydi. Ensar, Hz. Peygamber’i (s) ve muhacirleri Medine’de korumaya söz vermişlerdi. Ancak şimdi onlar Medine’nin dışında bulunmaktaydılar ve bir savaşa yüz yüzediler ve bu hususta da Hz. Peygamber’e (s) söz vermiş değillerdi. Resûlullah’ın istişareyi uzatması üzerine kendi kanaatlerinin merak edildiğini hisseden Ensar adına söz alan Sa’d b. Muâz’ın da aynı manadaki konuşmasından⁷⁹ memnun olan Resûlullah (s): “Haydi yola gidin ve birbirinize müjde verin. Rabbim bana iki taifeden birini; ya kervanı ele geçirmeyi ya da Kureyş müfrezesini yeneceğimi va’d etti. Allah’a yemin öderim ki ben ölecek kimselerin, ölüp düşecekleri yeri görüyor gibiyim.” buyurdu. Sonra da Müslümanlar harekete geçip Bedir’e varıp savaş meydanına yakın bir yerde konakladılar.⁸⁰

Ebû Cehil komutasındaki 950 veya 1000 kişiden oluşan savaşaçıya sahip müşrik ordusunun uzaktan gelişini gören Allah Resûlü (s), ashabını harp için saf bağlattıktan sonra: “Allah’ım! İşte Kureyş! Böbürlenerek, kibirlenerek, sana düşmanlık ederek, Peygamberini yalanlayarak geliyor! Allah’ım! Ben, söz verdiğin zaferi istiyorum” diyerek yakarıştı bulundu. Bu durumu gören Hz. Ebû Bekir de: “Müjde Yâ Resûlallah! Nefsim elinde olan Zat’a yemin olsun ki, Allah va’d’ini gerçekleştirecek, sana verdiği sözü tutacaktır” diye mukabelede bulundu. İşte o anda Müslümanlar da Allah’tan zafer ve yardım istediler. Allah (c.c.) da Peygamberinin ve inananların duasını kabul etti.⁸¹ İki ordu karşı karşıya gelip savaş düzeni aldıktan sonra mübareze usulüyle başlayan savaşı, Allah’ın yardımıyla büyük cesaret ve sebatla cihat eden Müslümanlar kazandı ve müşrik elebaşlarının cesetleri Hz. Peygamber’in (s) belirttiği yerlere düştü. Bu mağlubiyet esnasında yetmiş küsur ölü bir o kadar da esir bırakan Kureyş müşrikleri hezimetin acısıyla Mekke yolunu tuttu.

Bu savaş sırasında diğer sahâbe gibi büyük kahramanlık gösteren Mikdâd b. Amr, yaralanmış olmasına rağmen savaşı sonuna kadar sürdürmüş ve müşrik elebaşlarından Nadr b. Hâris’i de esir olarak ele geçirmişti.⁸² Savaşın bitimi sonrası Hz. Peygamber (s), şehitleri defnettikten sonra müşrik ölülerinin de kazılan kuyulara atılmasını emretti. Daha sonra Müslümanlar, Hz. Peygamber’in (s)

77 Buhârî, Bedir gazası bahsi:1172; Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 4: 273-274; Beyhakî, *Delâ’ilü’n-nübüvve*, 3: 46; İbn Abdülber, *el-İstifâb*, 700; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam*, 5: 43; Numânî, *Sîretü’n-Nebî*, 209-210; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 212.

78 Vâkıdî, Hz. *Peygamber’in (s) Savaşları*, 1: 96; Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 4: 273-274; Beyhakî, *Delâ’ilü’n-nübüvve*, 3: 46; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil fi’t-Târih Tercümesi*, 2: 115-133; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 383-428; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 21-41; Bâşa v.dğr., *Sahâbe Hayatından Tablolar*, 1: 431-436. Şâkir, *İslâm Tarihi*, 1: 433-447.

79 İbn Ebû Şeybe, *Kitâbü’l-Megâzî*, 177; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil fi’t-Târih Tercümesi*, 2:115-133; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-me’âd*, 3: 217-218. Bâşa v.dğr., *Sahâbe Hayatından Tablolar*, 1: 431-436. Numânî, *Sîretü’n-Nebî*, 209.

80 İbnü’l-Esir, *el-Kâmil fi’t-Târih Tercümesi*, 2: 115-133; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-me’âd*, 3: 217-218; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 21-41; İbn Hazm, *Cevâmi’u’s-sîre*, 120-126.

81 Mûsâ b. Ukbe, *el-Megâzî*, 132; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 21-41.

82 Vâkıdî, Hz. *Peygamber’in (s) Savaşları*, 1: 156; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 213

emriyle ele geçirdikleri esir ve ganimetlerle Medine yolunu tuttular. Safra denilen yere gelince Allah Resûlü (s), Mikdâd b. Amr'ın esir ettiği Nadr b. Hâris'in boynunun vurulmasını emretti.⁸³ Mikdâd ise; "Ey Allah'ın Resûlü o, benim esirimdir.⁸⁴ Ondan kurtulmalık akçesi alarak yararlanacağım" dedi. Ancak Allah Resûlü (s) Hz. Ali'ye "vur onun boynunu!" diye emrettikten sonra üç kez: "Allah'im! Mikdâd'ı fazlu kereminden zengin yap" diyerek onun hakkında dua etti. Mikdâd da dedi ki: "(duayı kastederek) istediğim buydu."⁸⁵ Daha sonra ganimetleri paylaştıran Allah Resûlü Mikdâd b. Amr ve atı için ayrı ayrı pay verdi.⁸⁶

1.8. Mikdâd b. Amr'ın Uhud Savaşındaki Rolü

Mekke müşrikleri, Bedir'de aldıkları yenilginin intikamını almak için Ebû Süfyân komutasındaki üç bin kişilik ordusuna⁸⁷ karşılık Hz. Peygamber'in (s) 700 Müslümanla Uhud dağı mevkiinde⁸⁸ yaptığı meydan muharebesine, hiçbir seriyeye ve gazveden geri durmayan Mikdâd b. Amr da katılmıştı. Bu savaşta süvari olarak görev yapan Mikdâd b. Amr'ın pozisyonu ile ilgili farklı bilgiler zikredilmiştir. Zübeyr b. Avvâm ile birlikte müşrik süvari birliğine karşı koyma görevi,⁸⁹ geride bırakılan askerlerin başında kaldığı,⁹⁰ Hz. Hamza ile birlikte merkez kuvvetlerin başında bulunduğu bilgileri zikredilmektedir.⁹¹ Ancak biz onun savaşa süvari olarak katılanlar arasında olması ve "Resûlullah'ın süvarisi" lakabıyla anılmasından dolayı Hz. Zübeyr ile birlikte olduğu kanaatindeyiz.

Hâlid b. Velîd ve İkrime b. Ebî Cehil komutasındaki iki yüz kişilik müşrik süvari birlikleri Müslümanların üzerine ilerledi ancak onlara karşı koymakla görevlendirilen Müslüman süvarilerden Zübeyr b. Avvâm ve Mikdâd b. Amr beraberlerindeki Müslümanlarla, onları durdurmakla birlikte bozguna uğrattılar.⁹² Diğer ashâb da müşrik ordusu üzerine hamle yapınca müşrik ordusu bozguna uğrayıp geri çekilmiştir.⁹³ Ayneyn geçidindeki okçuların yerlerini terk etmesiyle

83 Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 1: 156; Belâzûrî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1: 141; İbn Hazm, *Cevâmî'u's-sîre*, 120-126; Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve Enbâu Ebnâ'î'z-Zamân*, Thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sâdir, ts.), 3: 437; İrfan Aycan, "Nadr b. Hâris", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2006), 32: 280-281.

84 Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 1: 156; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 213.

85 Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 1: 156; Belâzûrî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1: 143-144; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 213; Köksal, *İslâm Tarihi*, 3: 372-373.

86 Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 1: 152; Begavî, *Mu'cemû's-Sahâbe*, 5: 294; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 212; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.

87 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 142-154.

88 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 142-154; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 219-245

89 Hâlife b. Hayyât, *Târih*, 93; Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 4: 382-383; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 142-154; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 142-154; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 219-245; Şâkir, *İslâm Tarihi*, 2: 36-70; Taberî, *Hz. Mikdâd'ın da aralarında bulunduğu süvarileri Zübeyr b. Avvâm'ın komuta ettiğini kaydetmiştir. Taberî, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 4: 382-383.

90 Köksal, *İslâm Tarihi*, 4: 155-156.

91 Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.

92 Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 4: 382-383; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 142-154; Taberî, burada Hz. Mikdâd'ın ismini zikretmemiştir.

93 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 142-154; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 219-245; Köksal, *İslâm Tarihi*, 4: 155-156.

iki kuvvet arasında kalan Müslümanlar, zor durumda kalınca daha fazla zayıat vermemek için Uhud dağına çekilmişlerdir.⁹⁴ Bu savaşta önemli görev üstlenen Mikdâd b. Amr, ortaya koyduğu cesaret ve gayretiyle müşrik ordusunun ilk aşamadaki bozgununa büyük katkısı olmuştur. Ancak daha sonraki gelişmeler bu başarıyı gölgede bırakmıştır. Ebû Süfyân'ın bir yıl sonra karşılaşmayı va'dettiği konuşmasıyla Uhud savaşı sonlanmış,⁹⁵ Hz. Peygamber'de (s), bir yıl sonra Ebû Süfyân'a verdiği söz gereği yanına aldığı bin beş yüz kişilik kuvvetle vaat edilen yere yani Bedir'e gelmiştir. Mikdâd b. Amr, beş süvari arkadaşıyla birlikte bu gazvede de atlı olarak yerini almıştır. Ancak Ebû Süfyân gelmeyince savaş yapılmadan geri dönmüştür.⁹⁶

1.9. Recî' Olayı ve Mikdâd b. Amr'ın Hübeyb b. Adî'nin Cesedinin Getirilmesinde Görevlendirilmesi

Adal ve Kare kabilelerinin talebi üzerine İslâm'ı öğretmek üzere gönderilen on sahâbîden biri olan Hübeyb b. Adî ve arkadaşları pusuya düşürülmüş esir edilen Hübeyb ve Zeyd'in dışındakiler şehit edilmişti.⁹⁷ Mekkelilere satılan bu iki sahâbî ise Mekkeli müşriklerce şehit edilmişti.⁹⁸ Şehid edilen Hübeyb b. Adî'nin cesedinin asıldığı ağaçta bekletildiğinden haberdar olan Allah Resûlü (s), süvarilerden Zübeyr b. Avvâm ile Mikdâd b. Amr'ı Hübeyb'in cesedini kurtarmak üzere görevlendirdi.⁹⁹ İhtimal ki Allah Resûlü bunların biniciliklerindeki marifetle hem kendilerini hem de cesedi kurtaracaklarına kanaat getirmişti. Mekke'ye gelen bu iki sahâbî, kendilerine bildirildiği üzere Hübeyb'in cesedini ağaçta asılı buldular. Cesedi ağaçtan indirdikten sonra Zübeyr b. Avvâm cesedi atının üzerine aldı. Ancak Mekkeli müşrikler durumu fark edip üzerlerine hücum edince Zübeyr cesedi yere bırakmak zorunda kalmış ve yer de o an cesedi yutmuştur. Bu sebeple Hübeyb'e Belî'ul-Arz (yerin yuttuğu) denilmiştir.¹⁰⁰ Hübeyb'in cesedinin ağaçtan kurtarılmasını gerçekleştiren bu iki sahâbî daha sonra Medine'ye dönmüştür.

1.10. Umre Yolculuğu ve Mikdâd b. Amr'ın Rolü

Hz. Peygamber (s), hicri altıncı yılda umre niyetiyle Mekke'ye gideceklerini haber verince hazırlıklar yapıldı. Kurbanlık develerinde hazırlandığı bu yolculuğa

94 Numânî, *Sîretü'n-Nebî*, 245.

95 Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 2: 30.

96 Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 2: 33; Köksal, *İslâm Tarihi*, 4: 353-355.

97 Ali Muhammed Sallâbî, *Siyer-i Nebî*, trc. Mustafa Kasadar- Sadullah Ergin- Şerafettin Şenarlan, (İstanbul: Ravza yayınları, 2009), 2: 186-187.

98 Zehebî, *İslâm Tarihi*, 6: 154-165; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 202-203; Numânî, *Sîretü'n-Nebî*, 251-253; Sallâbî, *Siyer-i Nebî*, 2: 188.

99 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2: 104. Kandelevi, *Hayatu's-Sahâbe*, 4: 359; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50; M. Yaşar Kandemir, "Hubeyb b. Adî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 266-267; *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 132; Mikdâd'la birlikte Ebû Zerr'in gittiği de kaydedilmiştir. (Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 132) Ancak Allah Resûlünün büyük savaşlarda süvari olarak götürdüğü Mikdâd b. Amr ve Zübeyr b. Avvâm'ın gittiğini kaydeden rivayetin daha muteber olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca; bu görev için Amr b. Ümeyye ed-Damri'nin görevlendirildiğini, bir seriyye ile Mekke'ye gidip cesedi ağaçtan indirip defnettiği veya cesedin yere düştükten sonra kaybolduğuna dair rivayetler de mevcuttur. (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4: 110-123; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 6: 154-165; Kandemir, "Hubeyb b. Adî", 18: 266-267; Sallâbî, *Siyer-i Nebî*, 2: 189.)

100 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2: 104; Kandelevi, *Hayatu's-Sahâbe*, 4: 359.

çıkmadan önce Allah Resûlü, Sa'd b. Zeyd komutasında Mikdâd b. Amr'ın da aralarında bulunduğu yirmi kişilik süvari birliğini, Kureyş müşriklerinin tutum ve davranışlarını gözetlemeleri için gönderdi. Daha sonra Hz. Peygamber (s), iki yüzü atlı olmak üzere 1400 sahâbîsiyle kurbalıkları beraberlerinde olmak üzere yola çıktı.¹⁰¹ Bu yolculuk Hudeybiye'de Mekkelilerle yapılan sulh anlaşmasıyla sona ermiş ve anlaşma gereği o yıl umre yapılamadan geri dönülmüştür. Müslümanlar, sulh öncesinde Hz. Osman'ın öldürüldüğü haberi üzerine Mekke müşriklerinin cezalandırılması hususunda; "Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların elleri üzerindedir..." (Fetih 48/10) ayetinde de işaret edildiği üzere Allah'ın yardımının üzerlerinde olduğu bir biat gerçekleştirmişlerdi. Mikdâd b. Amr da kuşkusuz bu kutsal biati gerçekleştirenler arasındaydı. Ertesi yıl bu gazveye katılanlar umrenin kazası için Mekke'ye gittiler ve kazaya kalmış umrelerini gerçekleştirdiler. Allah Rasulünün kaza umresi için Hudeybiye'de bulunanların mutlaka katılması gerektiği talimatını¹⁰² dikkate alırsak Hudeybiye'de bulunan Mikdâd b. Amr'ın da bu umrede hazır bulunduğunu ifade edebiliriz.

1.11. Gâbe (Zû Kared) Gazvesi

Müslümanlar, Hudeybiye'den Medine'ye gelip henüz birkaç gün geçirmişlerdi ki; Fezâreoğulları çetesi tarafından Hz. Peygamber'e (s) ait develere baskın yapıldı.¹⁰³ Medine-Suriye yolu üzerindeki Gâbe'de develeri otlatmakta olan Ebû Zer ailesine saldıran Uyeyne b. Hısn el-Fezârî başkanlığında kırk kişilik çete Ebû Zer'in oğlu Zer'i şehit ettikten sonra Zer'in eşi Leyla'yı ve develeri alarak kaçtılar. Bu olayı ilk fark eden Seleme b. Ekvâ', Sel' dağına çıkarak "baskın var" dedikten¹⁰⁴ sonra yanında atıyla birlikte bulunan Talha b. Ubeydullah'ın kölesini hemen Resûlullah'a haberci gönderdi ve kendisi piyade olarak Uyeyne ve çetesinin peşine düştü.¹⁰⁵ Seleme, attığı oklarla bir taraftan onları oyalarken diğer taraftan yardıma gelecek Müslümanları beklemekteydi.¹⁰⁶ Haberi alan Allah Resûlü ise; "Ey Allah'ın süvarileri! Atlarınıza atlayınız tehlike var" diye seslenince başta Mikdâd b. Amr üzerinde zırhı, miğferi ve kılıcı olmak üzere¹⁰⁷ Resûlullah'ın (s) yanına geldi. Akabinde diğer süvariler Allah Resûlü'nün yanına gelmeye başladı.¹⁰⁸ Allah

101 Vâkıdî, *Hız. Peygamber'in (s) Savaşları*, 2: 225; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5: 253-254.

102 Numânî, *Sîretü'n-Nebî*, 314.

103 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 176-178; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 318-320; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 445.

104 Taberî, *Millletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 5: 516; İbn Hazm, *Cevâmî'u's-sîre*, 195-196. İbn Haldûn, *Târih*, 2: 445.

105 Hüseyin Algül, "Gâbe Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 267-268.

106 İbn Hazm, *Cevâmî'u's-sîre*, 195-196.

107 İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 214-215.

108 Vâkıdî, *Hız. Peygamber'in (s) Savaşları*, 2: 189-195; İbn Hazm, *Cevâmî'u's-sîre*, 195-196; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 318-320; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 470-479; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 445; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3: 252; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5: 187.

Resûlü; mızrağına sancağı bağlayarak Mikdâd'a verdi¹⁰⁹ ve: "Sen git, süvariler sana erişecektir. Ben de peşin sıra geleceğim" dedi.¹¹⁰ Bir rivayette Mikdâd'ın öncülüğünde sekiz süvariden oluşan bir birliği¹¹¹, -bir başka rivayette Sa'd b. Zeyd'in emirliğinde Mikdâd b. Amr'ın da aralarında bulunduğu sekiz süvariden oluşan birliği-¹¹² Uyeyne'nin üzerine gönderip dört yüz (veya 500, 700) kişiden oluşan bir kuvvetle de kendisi yola çıktı. Hz. Peygamber (s) Zû Kared tepesine gelince geceyi geçirmek üzere karargâhını kurdu.¹¹³ Öncü süvari birliğinde olup yardıma giden Mikdâd b. Amr ve arkadaşları, karşılaştığı eşkiya grubuyla savaşip bazılarını öldürdüler.¹¹⁴ Diğer taraftan Seleme b. Ekvâ' ve yardıma gelen Müslüman birliği; baskıncıların elinden on deveyi kurtarmanın yanı sıra elbise ve mızraklardan oluşan ganimet elde etmişlerdi. Bu sırada sahâbeden Mühriz b. Nadle¹¹⁵ ile Vakkâs b. Mücezziz şehid olmuştu.¹¹⁶ Bu esnasında esir olarak götürülen Zer'in hanımı Leyla, istirahat esnasında bağlı bulunduğu ipleri çözüp bir deveye binerek kaçmıştı.¹¹⁷ Geriye döndüklerinde Allah Resûlünü Zû Kared suyunun başında buldular. Seleme yüz süvariyle takibi önermişse de Allah Resûlü dönmeyi tavsiye etti. Resûlullah'ın "korku namazı" kıldırıldığı bu seferde baskıncıların kaçtığı kesinleşince Medine'ye geri dönülmüştür.¹¹⁸ Seleme b. Ekvâ'dan nakledilen rivayete göre; Seleme, bizzat kendisi Uyeyne çetesini piyade olarak takip edip ok atarak onları sıkıştırmıştır. Sonunda develerin tamamının yanı sıra onlardan otuz kalkan ve otuz kaftan ele geçirmiş¹¹⁹ ve bunlara işaret koyduktan sonra onları takibe devam etmişti. İşte bu sırada Allah Resûlünün gönderdiği süvarilerden Esed el-Ahram, Mühriz b. Nadl, Ebû Katâde ve Mikdâd b. Amr'ı görmüştü.¹²⁰ Bu süvarilerden Esed b. el-Ahrâm, Abdurrahman b. Uyeyne'ye saldırdı ancak Abdurrahman, Esed'i şehit etti. Ebû Katâde de Mikdâd b. Amr'ın yardımıyla Abdurrahman b. Uyeyne'yi öldürdü.¹²¹ Bu olay üzerine baskıncılar kaçtı.

Mikdâd b. Amr'ın anlattığına göre; O, Yüce Allah'tan şehitlik dileyerek baskıncıları takip edip onlardan Mes'adetü'l-Fezâre'ye yetmişmiş ve ucunda bayrak

109 Vâkidî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 2: 189-195; Buhârî, *Cihat ve siyer bahsi*: 980; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 318-320; İbn Manzûr, *Muhtasar Târihu Dimâşk*, 14: 214-215; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5: 187; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 844.

110 Vâkidî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 2: 189-195; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 318-320; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5: 187.

111 Vâkidî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 2: 197; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 318-320.

112 İbn Hazm, *Cevâmi'u's-süre*, 195-196; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 176-178; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 470-479; İbn Manzûr, *Muhtasar Târihu Dimâşk*, 14: 216.

113 Vâkidî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 2: 197

114 Buhârî, *Cihat ve Siyer bahsi*: 980.

115 Mehmet Efendioğlu, "Mühriz b. Nadle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 45.

116 Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 470-479; Algül, "Gâbe Gazvesi", 13: 267-268.

117 Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 470-479.

118 Algül, "Gâbe Gazvesi", 13: 267-268.

119 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 318-320.

120 Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 4: 184; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 176-178; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 470-479; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 445-446; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5: 192-194.

121 Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 4: 184.

bağlı mızrağıyla onu mızraklamaya çalışmış ancak mızrak kaymış. Bu kez Mes'ade onu pazusundan mızrakla yaralayıp kaçmıştı. Yaralanınca arkadaşları görsün diye bayraklı mızrağını dikmeye çalıştığı sırada Ebû Katâde ona yetişmiş ve Mikdâd, Mes'ade'nin, Mühriz b. Nadle'yi şehit ettiğini Ebû Katâde'ye söylemiş. Ebû Katâde ise: "Ey Ebû Ma'bed! Ben ya öleceğim ya da Mühriz'i öldüreni öldüreceğim!" diyerek onu bırakıp devam etmiş. Yaralı halde olan Mikdâd atıyla onu takip edip Ebû Katâde'nin yanına vardığında onun Mes'ade'yi öldürdüğünü öğrenmiş ve kendisi de orada Faraka (yahud Karafa) b. Mâlik b. Huzâfe'yi öldürmüştür.¹²²

Neticede baskıncı müşrikleri takip eden İslâm süvarileri, onlara yetişip onlarla çarpışıp Allah'ın yardımıyla bozguna uğratmışlardı.¹²³ Müşriklerin önderlerini öldürüp, sağ kalanların mızraklarını, kaftanlarını ganimet olarak Resûlullah'ın (s) yanına dönmüşlerdir.¹²⁴ Hz. Peygamber (s) komutasındaki Müslüman kuvvetler, Zû Kared tepesinde bir gün bir gece daha kaldıktan sonra Medine'ye döndüler.¹²⁵

1.12. Mikdâd b. Amr'ın Mekke'nin Fethindeki Rolü

Allah Resûlünün süvarisi lakabıyla ünlenen Mikdâd b. Amr, fetih öncesi yapılan hazırlıklar aşamasında iken Hz. Ali komutasındaki bir süvari birliğinin gerçekleştirdiği seriyyede görev almıştı. Bu seriyyede yer alan süvari birliğinin görevi; Allah Resûlünün (s) Mekke'nin fethi için yaptığı hazırlıklardan Kureyş'i haberdar etmek isteyen Hâtib b. Ebî Beltea'nın, mektup vererek gönderdiği Sâre adlı kadını yakalayıp taşıdığı mektubu getirmektir.¹²⁶ Allah Resûlü (s), bu görev için Ali b. Ebî Tâlib, Zübeyr b. Avvâm, Mikdâd b. Amr¹²⁷ ve Ebû Mersed el-Ganevî'den¹²⁸ oluşan bir süvari birliğini gönderdi. Bu birlik, Allah Resûlünün haber verdiği üzere Hah bahçesine vardı ve bahsi geçen kadını orada bulup mektubu olarak Allah Resûlüne getirdiler.¹²⁹

Mekke'nin fethinde¹³⁰ yer aldığı hususunda şüphe olmayan Mikdâd b. Amr hakkında; fetih günü ordunun sağ kanadında komutanlık yaptığı¹³¹ veya Allah Resûlünün sağ tarafında yer alarak Mekke'ye girdiği, Mekke'nin fethinden sonra Mikdâd ve onun atı için birer pay ayrıldığı¹³² ile ilgili rivayetler zikredilmektedir.

122 Vâkidî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 2: 195-197; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5: 192-194.

123 İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3: 252-253; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimâşk*, 14: 215; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5: 194.

124 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 176-178; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 470-479.

125 İbn Hazm, *Cevâmi'u's-sîre*, 195-196.

126 Köksal, *İslâm Tarihi*, 6: 336-337; Nebî Bozkurt, "Hâtib b. Ebû Beltea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 444-445.

127 Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 152; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4: 476-479; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 450-451; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 458; Köksal, *İslâm Tarihi*, 6: 339-344.

128 Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 152; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 21-41; Numânî, *Sîretü'n-Nebî*, 319.

129 Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 152; Meselenin ayrıntıları bkz. İbn Hazm, *Cevâmi'u's-sîre*, 211-219; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4: 476-479; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 21-41; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 450-451; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 458; Numânî, *Sîretü'n-Nebî*, 319; Bozkurt, "Hâtib b. Ebû Beltea", 16: 444-445; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.

130 Fetihle ilgili ayrıntılar için bkz. İbn Hazm, *Cevâmi'u's-sîre*, 211-219.

131 Said havva, *el-Esas fi's-Sünne*, 6: 304

132 İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimâşk*, 14: 214.

Ancak biz pay olarak ayrılan ganimetlerin Mekke fethinde olmayıp Huneyn savaşı sonrası paylaşılan ganimetlerden olduğunu ifade edebiliriz. Zira Mekke'nin fethi savaşla gerçekleşmediği gibi ganimet paylaşımı da söz konusu olmamıştır.

Mikdâd b. Amr'ın Mekke'nin fethi sonrası, Mekke'den de katılımların olduğu fetih ordusuyla gerçekleştirilen Huneyn ve Evtas gazvelerinde de yer aldığı kesin olmakla birlikte, adından özel olarak bahsettirdiği bir olay zikredilmemiştir.

1.13. Tebük Seferi ve Mikdâd b. Amr

Hz. Peygamber'in (s) komutasında gerçekleşen Tebük seferi; Bizans imparatorluğunun Müslüman topraklarına saldıracağı haberi üzerine, karşı hamle için Suriye topraklarına yapılan ve müminler için birçok imtihanı içerisinde barındıran bir güçlük seferidir. Tebük'e kadar gelip herhangi bir güçle karşılaşmayan Resûlullah (s) komutasındaki Müslümanlar, yaklaşık bir ay boyunca burada kalıp etraftaki kabilelerle antlaşmalar yaptılar ve akabinde Medine'ye döndüler.¹³³ Mikdâd b. Amr'ın Hz. Peygamber'le birlikte zorluk seferine katıldığı ve sefer esnasında Murâvih denilen yerde düzenlenen at yarışında birinci gelen atı, Hz. Peygamber'in (s) en iyi süvarilerden olan Mikdâd b. Amr'a bağışladığı ile ilgili bilginin¹³⁴ haricinde bu seferdeki rolü hakkında paylaşabileceğimiz onunla ilgili özel bir bilgi mevcut değildir.

1.14. Behrâ Heyetinin Medine'ye Gelişi ve Mikdâd b. Amr'ın Konukseverliği

Hz. Muhammed (s) ve ashâbı Kur'an'daki ifadesiyle güçlük seferi olan Tebük'ten döndükten sonra Arap yarımadasındaki henüz İslâm'ı kabul etmemiş kabileler, Medine'ye heyetler ve temsilciler göndermeye başladılar. İşte bu sırada yani hicretin 9. yılında Mikdâd b. Amr'ın asıl kabilesi olan Yemen'deki Benî Behrâ kabilesine mensup on üç kişilik bir heyet de İslâm'ı öğrenmek için Medine'ye gelip doğruca kabilelerinin mensubu olan Mikdâd b. Amr'ın evinin önüne yüklerini indirdiler.¹³⁵ Bu duruma çok sevinen Mikdâd b. Amr, onları güzel bir karşılamayla odalarından birine yerleştirdi. Behrâ heyeti dönünceye kadar Mikdâd b. Amr'a misafir oldular.¹³⁶ Behrâ heyetinin bu tavrı; kabilelerine mensup Mikdâd'ın daha önce İslâm dinine girdiğinden haberdar olduklarını, Medine'de yerleşmiş olduğunu bildiklerini göstermektedir. Bu durum ayrıca Mikdâd b. Amr'ın, Müslüman olduktan sonra kendi kabilesine haber gönderip İslâm dinine girmeleri hususunda daha önce davette bulunmuş olma ihtimalini de akla getirmektedir. O güne kadar müspet cevap vermemiş olan Behrâ kabilesi, Arap

133 İsmail Yiğit, "Tebük Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40:228-230.

134 Vâkidî, *Hz. Peygamber'in (s) Savaşları*, 3: 271-272.; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 450.

135 Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 5: 775; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 471; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3: 356; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, 3: 453-454.

136 Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 5: 775; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 264-268; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, 3: 453-454; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50; Özeydin, "Behrâ", 5: 356.

yarımadasındaki İslâm'a yönelişi görünce bu duruma kayıtsız kalmayıp harekete geçti ve başkente gelen heyetleri de akrabalarının evinde konaklamayı tercih etti.

Bu heyetin Medine'ye gelişi ve misafirlikleri hakkında Mikdâd b. Amr'ın kızı Kerime'nin annesinden naklettiği bir rivayet var ki; bu rivayet bize Mikdâd b. Amr'ın ve ailesinin Hz. Peygamber'le (s) yakın dostluklarına işaret etmekle birlikte, Mikdâd b. Amr'ın konukseverliği ve Hz. Peygamber'in (s) de bereket mucizesini ortaya koymaktadır. Bu rivayet özetle şöyledir: "On üç kişilik Behrâ heyeti Mikdâd b. Amr'ın evinin kapısına geldikten sonra Mikdâd, onları hoş geldiniz diyerek karşılayıp evine yerleştirdi. Bu sırada kendileri için hazırlamış oldukları 'Hays' adlı yemeği misafirlerine ikram etti. Misafirlerinden kalan yemeği kendileri de yedikten sonra kalan yemeği müminlerin annesi Ümmü Seleme'nin evinde bulunan Resûlullah'a (s) gönderdiler. Allah'ın elçisi ve orada bulunanlar da bu yemekten yedikten sonra kalanı tekrar Mikdâd b. Amr'ın evine gönderildi. Behrâ heyeti memleketlerine dönünceye kadar bu lezzetli yemekten her gün yediler ancak bu yemek hiç eksilmedi. Heyette bulunanların beğendikleri bu lezzetli yemeğin ikramı hususu sorulunca ev halkı; bu yemeği Allah elçisinin yedikten sonra geri gönderdiğini ve bu durumun O'nun parmaklarının bereketi olduğunu haber verdiler. Misafirler bunu duyunca: "O'nun Allah'ın Resûlü olduğuna şahadet ederiz." dediler ve imanları kuvvetlendi. Resûlullah'ın (s) istediği de bu idi."¹³⁷

İlk fırsatta Hz. Peygamber'in (s) huzuruna çıkıp Müslüman olan Behrâ heyeti dinin temel esaslarını öğrenmek için birkaç gün daha Medine'de kaldılar. Memleketlerine dönmek için yola çıkacakları sırada Hz. Peygamber'e (s) veda için uğradılar. Hz. Peygamber'in (s) isteği üzere kendilerine hediyeler verilerek ülkelerine uğurlandılar.¹³⁸

2. RÂŞİD HALİFELER DÖNEMİ'NDE MIKDÂD B. AMR

İslâm'a girdiği andan itibaren dininden ve inancından asla taviz vermeyen, Allah Resûlünün emirleri doğrultusunda hareket edip onunla birlikte tüm gazalara iştirak ederek cihattan cihada koşan Mikdâd b. Amr, bu özelliğini halifeler döneminde de sürdürmüş yüce bir şahsiyettir.

2.1. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesine Karşı Gösterdiği Tutum Hakkında Bir Değerlendirme

Mikdâd b. Amr'ın, Hz. Peygamber'in (s) vefatını müteakip onun yerine halifeliğe seçilen Hz. Ebû Bekir'in seçilmesiyle ilgili tartışmalarda adının geçtiğine şahit olmaktayız. Rivayetlere göre; Hz. Ali ve Hâşimoğullarının dikkate alınmamasının doğru olmadığı düşüncesiyle bazı sahâbe bu duruma tepki göstermiş, kaynakların

137 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 4: 200-201; Köksal, *İslâm Tarihi*, 7: 445-447.

138 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 4: 200-201; Kandehelevi, *Hayatu's-Sahâbe*, 3: 453-454; Köksal, *İslâm Tarihi*, 7: 445-447; Özeydin, "Behrâ", 5: 356.

nakline göre Mikdâd b. Amr da bu grup içerisinde yer almıştır.¹³⁹ Ancak Halife Ebû Bekir'in durumun hassasiyeti hakkında bilgilendirmesi neticesinde bu sorun aşılmış ve biatte geç kalanlar da biatını gerçekleştirmişlerdir. Muhâlif gibi gösterilen gurubun, küçük bir kırgınlığının haricinde bir sorun olmaksızın genel biatin yapıldığı günde biat ettiklerini kabul etmemizle birlikte; şayet tartışmalar olmuşsa şu hususların gözden kaçırılmaması gerektiği kanaatindeyiz. Fitratları gereği insanların özel olarak muhabbet beslediği kişilere daha fazla değer verme yahut onu arzuladıkları makamda görme hissi olabilir. Bazı sahâbe de bu tabii tavra bürünmüş olabilir. Bu, fitrat gereği ortaya konulması muhtemel anlık duygusal tavırları, çok büyük kavgaymış gibi sunmak makul gözükmemektedir. Aslında bu sorunlar, sağlıklı bir şekilde yapılacak duygudaşlıkla vicdanların çözebileceği meseledir.

Hilafet tartışmalarıyla ilgili bu tür iddialar; Hz. Ali dönemindeki dâhili problemlere bağlı olarak ortaya çıkan İslâm toplumundaki ayrılıkların akabinde Hz. Ali'nin şehadeti sonrası tezahür etmeye başlamıştır. Dâhili problemler ve Hz. Ali'nin şehadeti fiili ayrılıkları getirirken sonraki dönemlerde telif edilen eserlerle birlikte de fikri ayrılıklar kurgusal rivayetlerle kaynaklarda yerini almaya başlamıştır. Öyle ki o dönemdeki sorunlar Hz. Ebû Bekir dönemiyle irtibatlandırılarak tartışılmaya başlanmıştır. Aslında Hz. Ali'ye tam bir biatle itaat edilseydi ve döneminde bahsi olan iç karışıklıklar yaşanmasıydı hiç kimse bu mevzuyu Hz. Ebû Bekir'le ilişkilendirme yoluna gitmeyecekti. Bu durum, fırkaların teşekkülüyle başlayan algı operasyonlarının birer sonucu olarak ortaya çıkarılmış olup ümmetin parçalanmasına sebep olabilecek mevzu haline getirilmiştir.

Bu mevzuya değinmemizin nedeni; araştırmamıza konu olan meşhur sahâbî Mikdâd b. Amr'ın hilâfet tartışmalarındaki rolüne dair ileri sürülen iddia olmuştur. Ahmed Fâruk'un telif ettiği Eshâb-ı Kirâm adlı eserinde; Hüsniyye eserine¹⁴⁰ atıfla naklettiğini belirttiği ve de değersiz gördüğünü ima ettiği hilâfet ve imâmet mevzularıyla ilgili bir rivayet mevcuttur. Burada nakli yapılan rivayetin baştan sona kendi içerisindeki tutarsızlıklarına değinmeyeceğiz fakat Mikdâd b. Amr'ın ve onunla birlikte olan bazı sahâbenin hilâfet tartışmalarına müdahil olarak, seçilen halife Hz. Ebû Bekir'i öldürmek için harekete geçtiği ancak Hz. Ali'nin buna engel olduğu bilgisi,¹⁴¹ araştırmamızın konusu olan Mikdâd b. Amr'la bağlantılı olduğu için temas mecburiyeti hâsıl olmuş ve bu münasebetle de kısa bir değerlendirme yapma lüzumu ortaya çıkmıştır. Araştırmamızda tespit

139 Zeynüddin Amr b. Muzaffer eş-Şehir, *Târihu İbnü'l-Verdi*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlimiyye, 1417/1996), 1: 134; Ya'kübü, *Târih*, 154.

140 Hüsniyye: Şia'ya ait çeşitli inançları Hüsniyye adlı bir cariyenin dilinden hasımlarına karşı savunan bir eser. Hüsniyye, her ne kadar Şii-İmâmî âlimlerden Ravzû'l-cinân adlı tefsirin müellifi Ebû'l-Fütûh er-Râzî'ye (ö. 552/1157) nisbet ediliyorsa da muhtevanın incelenmesi ve içinde geçen kişilerin yaşadıkları dönemlere ait tarihlerin karşılaştırılması sonunda adı bilinmeyen bir müellif tarafından Safeviler devrinde hayalî bir roman biçiminde kaleme alındığı anlaşılmıştır. (Bkz. İlyas Üzümlü, "Hüsniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay. 1999), 19: 34-35.

141 Fâruk, *Eshâb-ı Kirâm*, 113-114.

edebildiğimiz kadarıyla; Hz. Peygamber (s) döneminde İslâm'a girdiği andan itibaren İslâm'ın hâkim olması, Müslümanların izzeti ve şerefi için elinden gelen bütün gayreti ortaya koyup malıyla canıyla bu yolda cihat eden, maddi ve manevi eğitimini bizzat Hz. Peygamber'den (s) alan Mikdâd b. Amr ve diğer ismi geçen sahâbe, Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın yücelmesi için malıyla canıyla ortaya koyduğu gayreti, Allah Resûlü ve Müslümanlar nezdindeki yerini çok iyi bilenlerdi. Ayrıca bizzat başından geçen olay üzerine Resûlullah'tan (s) şehadet getiren birisini öldürmemesi gerektiği hususunda kesin bilgi edinmiş birisinin,¹⁴² Hz. Ebû Bekir gibi bir şahsiyeti öldürme düşüncesiyle hareket ettiğini ileri sürmek o şahsiyete yapılmış en büyük hakarettir. Zira o, kendisinin rivayet ettiği şu hadise; "Ben, bir adamın sonunu görmeden onun hakkında iyi veya fena bir şey söylemem! Çünkü buna dâir Resûlullah'tan bir şey sorulmuştu da şu cevabı vermişti: "İnsan kalbi kadar değişen bir şey yoktur!"¹⁴³ herkesten çok kendisi riayet etmekteydi. Tanımadığı şahıs hakkında iyi ya da kötü bir söz söylemeyeceğini beyan eden bu sahâbî, nasıl olur da İslâm'daki konumunu bildiği Ebû Bekir hakkında öldürme fikrine sahip olabilir? Dolayısıyla Mikdâd ve diğer bazı sahâbenin akibetini görmedikleri bilakis sözünde ve eyleminde Müslüman olduğu sabit olup Hz. Peygamber'in vefatı öncesi namaz imamlığına tayin edilmiş olan Hz. Ebû Bekir'i sırf halife olduğu için öldürmeye teşebbüs ettiklerini ileri sürmek abesle iştigal olup fitneye sebebiyet veren maksatlı ifadelerdir. Ayrıca bu tür düşünceler, Şîa kaynaklı gibi gözükse de hilâfet eleştirileri perdesi altında ayırım yapmaksızın seçkin ashâbı, onları yetiştiren Hz. Peygamber'i (s) ve tebliğ ettiği dini hedef almaktadır. Zira, onlar vahyin ve Peygamber'in övdüğü; önde gelenler, hicret edenler, Bedir'e ve Rıdvan biatine katılanlardır.

2.2. Hz. Ebû Bekir'in Hilâfeti Dönemi Mikdâd b. Amr'ın Faaliyetleri

Mikdâd b. Amr, Halife Hz. Ebû Bekir'in döneminde mürtetlere karşı yapılan savaflara katılarak Hz. Peygamber (s) döneminden itibaren gerçekleştirdiği gazalara katılma ve cihat eylemini sürdürdü. Kılıç kullanması ve ok atması kadar hafızlığı da mükemmel olan Mikdâd b. Amr, Yemâme savaşı sonrası Kur'an ayetlerinin kitap haline getirilmesi için oluşturulan heyete halife Hz. Ebû Bekir tarafından görevlendirilmiştir.¹⁴⁴ Bu husus bile iki sahâbî arasındaki İslâmî manadaki güveni ortaya koymaktadır. İrtidat hareketlerinin sonlanmasıyla cihadı bırakmayan Mikdâd b. Amr, bu kez sınır boylarına varıp Bizans'la yapılan Yermük savaşına katıldı. Yermük'te ordu eğitimcisi görevinin¹⁴⁵ yanı sıra Bedir savaşından itibaren devam eden savaşta Enfâl sûresini ve cihad ayetlerini okuma

142 Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in (s) Savafları*, 2: 383; Buhârî, Bedir gazası bahsi:1178, Diyet bahsi:1573; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 386.

143 Buhârî, *Kitâbu'd-diyet*: 5; Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, 6: 308-309; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 127.

144 Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 127.

145 Şâkir, *İslâm Tarihi*, 2: 405-422.

geleneğini o gerçekleştirdi.¹⁴⁶ Yüzlerce Kur'an hafızını etrafına toplayıp okuduğu ayet ve surelerle savaş meydanındaki mücahidleri coşturup heyecan ve şevke getirmekteydi.¹⁴⁷

2.3. Hz. Ömer'in Hilâfeti Dönemi Mikdâd b. Amr'ın Faaliyetleri

Hz. Ömer döneminde Şam bölgesindeki fetih hareketleri hız kesmeden devam etmekteydi. Yermük savaşına katılan Mikdâd b. Amr, bu kez savaş sonrası genel komutanlığa getirilen Ebû Ubeyde komutasında Suriye bölgesi fetih ordularında cihadına devam etti. Ebû Ubeyde komutasında Dimaşk'ın fethinde ardından aman ile teslim olan Baalbek ve muhasara sonrası haraç ve cizye şartları başta olmak üzere bazı şartlarla teslim olan Humus'un fethinde bulundu.¹⁴⁸ Humus'un fethinden sonra büyük bir orduyla Humus'a yerleşen başkomutan Ebû Ubeyde'nin yanında birçok sahâbinin yanı sıra Abdullah b. Mes'ûd, Bilâl ve Mikdâd b. Amr gibi meşhur sahâbe de yerlerini almıştı.¹⁴⁹ Ebû Ubeyde Humus'a yerleştiği Arap kabilelerinden Belî'lilerin başkanlığına Mikdâd b. Amr'ı getirdi.¹⁵⁰ Burada yaşamaya başlayan Mikdâd b. Amr, bölgede halka Kur'an okumayı öğretmenin yanı sıra¹⁵¹ dini eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmekteydi. Kudüs'ün teslimi için Cabiye'ye gelen Halife Ömer'i karşılayanlar arasında yer aldı.¹⁵² Daha sonra Mısır'ın fethi için halifeden yardım isteyen Amr b. Âs'a gönderilen dört bin kişilik yardım ordusu içerisinde; halifenin övgüyle ifade ettiği her biri bin askere bedel olan dört Bedir ashabından- Zübeyr b. Avvâm, Mikdâd b. Amr, Ubâde b. Sâmî ve Mesleme b. Muhalled- biri¹⁵³ olarak yer alıp Mısır'ın fethinde bulundu.¹⁵⁴ Mısır'ın fethinden sonra Medine'ye dönen Mikdâd b. Amr, Halife Hz. Ömer'in yaralanması üzerine yeni halifenin seçimi için belirlediği Şûra'nın muhafızlığına getirildi.¹⁵⁵ Halife Ömer, Mikdâd b. Amr'a: "Ey Resûlullah'ın süvarisi! Beni kabrime koyar koymaz, sen de bu altı Müslümanı bir eve topla! Aralarından birini halife seçmedikçe onları bırakma" emrini verdi.¹⁵⁶ Hz. Ömer'in bu derece güvenini kazanan Hz. Mikdâd,¹⁵⁷ Halife Ömer'in şehadeti ve defni sonrası şura üyelerini

146 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 7: 12-30; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 209; Ali Muhammed Muhammed Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebubekir*, trc. Şerafettin Şenaslan-Faruk Aktaş, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2009), 431; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50. Yermük savaşını ayrıntıları için ayrıca bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 7: 12-30.

147 Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 127-128.

148 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 450-452; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 7: 89-90;

149 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 7: 89-90; Ali Muhammed Muhammed Sallâbî, *Mü'minlerin Emiri Hz. Ömer*, trc. Mehmet Akbaş, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2008), 603.

150 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 2: 450-452; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 451.

151 İbn Haldûn, *Târih*, 2: 583.

152 İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 207.

153 Ya'kübi, *Târih*, 164; Kandehevi, *Hayatu's-Sahâbe*, 4: 447; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 128-129; İbn Hallikân, üç isim vermekte olup Ubâde ve Meslemeyi zikretmemiş, Hârîce b. Huzâfe'yi üçüncü kişi olarak zikretmiştir. (İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 7: 216.)

154 Ya'kübi, *Târih*, 164; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 477; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 7: 216; Kandehevi, *Hayatu's-Sahâbe*, 4: 447; Sallâbî, *Hz. Ömer*, 626; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 128-129.

155 Sallâbî, *Hz. Ömer*, 679; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 128-129.

156 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 3: 70-82; Sallâbî, *Hz. Ömer*, 680.

157 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 3: 70-82; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 570; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2: 128-129.

Misver b. Mahreme'nin evinde topladı.¹⁵⁸ Şûra'yı idare eden Abdurrahman b. Avf'ın gerekli araştırma ve soruşturmayı yaptıktan sonra yeni halifenin açıklanacağını haber vermesi üzerine halk mescitte toplandı. Bu esnada bazı sahâbe, gerek Hz. Ali gerek Hz. Osman lehine kanaatlerini açıklamaya başladılar. Mikdâd b. Amr da bu sırada yeni halifenin Ali b. Ebî Tâlib olması hususunda kanaatini paylaştı.¹⁵⁹ Ancak Hz. Osman'ın halife seçilmesiyle birlikte orada bulunan herkes gibi Mikdâd b. Amr da hem üstlenmiş olduğu görevi gereği hem de orada bulunan Müslümanlara düşen sorumluluk gereği yeni halifeye biatını gerçekleştirip¹⁶⁰ görevini başarıyla sonlandırdı.

2.4. Hz. Osman Dönemi Mikdâd b. Amr'ın Faaliyetleri ve Vefatı

Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde de ilerlemiş yaşına rağmen cihattan geri durmayan Mikdâd b. Amr, Mısır valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'in gerçekleştirdiği İfrikiye'nin fethinde (27/647) bulundu.¹⁶¹ Ardından Şam valisi Muâviye'nin komutasındaki orduda yer alarak Kıbrıs'ın fethine katıldı.¹⁶²

Kıbrıs'ın fethinden sonra Medine'ye gelen Mikdâd b. Amr, Medine'nin kuzeybatısındaki üç mil mesafedeki Curf denilen yerdeki evinde yaşamını sürdürdü.¹⁶³ Bu sırada aşırı kilolarından kurtulabilmek için; Rum asıllı kölesi tarafından yağlarının bir kısmının alınması için karnının yarılmasından veya "hırva" adlı bir bitkiden elde edilen yağı içtikten sonra¹⁶⁴ -insanların halife Hz. Osman'ı suçlamaya başladığı zaman- 33/653-654 yılında yetmiş yaşlarında iken Curf'ta vefat etti.¹⁶⁵ Medine'ye getirilerek¹⁶⁶ Hz. Osman'ın kıldırıldığı cenaze namazının ardından Bakî mezarlığına defnedildi.¹⁶⁷ Hz. Osman'ın, onun ölümünden sonra

158 İbn Keşir, *el-Bidâye*, 7: 238-247; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 469; Şâkir, *İslâm Tarihi*, 3: 139-144; İbn Keşir, başka evlerde toplanıldığıyla ilgili rivayetleri de zikretmiştir.

159 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 3: 70-82; İbn Keşir, *el-Bidâye*, 7: 238-247; Şâkir, *İslâm Tarihi*, 3: 139-144; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50; Şura olayı ve kararının açıklanması esnasındaki görüşler için ayrıca bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, 3: 70-82.

160 İbn Keşir, *el-Bidâye*, 7: 238-247; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 570.

161 İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır*, 1: 289; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 209; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.

162 Şâkir, *İslâm Tarihi*, 3: 147-150; Ali Muhammed Muhammed Sallâbi, *III. Halife Hz. Osman*, trc. Mehmet Akbaş (İstanbul: Ravza Yayınları, 2009), 204.

163 İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 150; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, 5: 43; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 146; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 222.

164 İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 150; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1: 205; Zirikî, *el-A'lâm*, 7:282; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 221-222; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50.

165 İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 150; Hâlife b. Hayyât, *Târih*, 208; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1: 205; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır*, 1: 289; Begavî, *Mu'cemü's-Sahâbe*, 5: 292-293; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 386; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 478; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 222; İbnü'l-Verdi, *Târih*, 1: 145. Şâkir, *İslâm Tarihi*, 3:147-150. Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30: 49-50; Fârûk, *Eshâb-ı Kirâm*, 355; 33/653-654 yılında öldüğü de kaydedilmektedir. Şâkir, *İslâm Tarihi*, 3: 147-157.

166 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 478; Zirikî, *el-A'lâm*, 7:282;

167 İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 150; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1: 205; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır*, 1: 289; Begavî, *Mu'cemü's-Sahâbe*, 5: 292; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 386; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 146; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14:222; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30:49-50; Türkiye Gazetesi Yayınları, *Eshâb-ı Kirâm*, 2:130; Ya'kûbî, vasiyeti gereği Mikdâd'ın namazını Ammâr'ın kıldırıldığını Hz. Osman'ın ise Ammâr'a kızdığını kaydetmektedir (Ya'kûbî, *Târih*, 174).

ağlayıp¹⁶⁸ onu methettiği¹⁶⁹ rivayet edilmiştir. Bu husus, sahâbe arasındaki müspet ilişkilerin yansımada örnek teşkil etmektedir kanaatindeyiz. Allah onlardan razı olsun.

3. MİKDÂD B. AMR'İN FAZİLETİNE DAİR

Cebrail'in (a. s.) Resûlullah'a (s) hitaben: "Muhakkak ki Allah onu (Mikdâd'ı) seviyor ve senin de onu (Mikdâd'ı) sevmeni emrediyor." İfadeleriyle bildirdiği kutlu müjdenin doğrudan muhatabı olan Mikdâd b. Amr'ın,¹⁷⁰ "Muhakkak ki Allah bana ashabımdan dört kişiyi sevmeyi emretti. Bana kendisinin de onları sevdiğini haber verdi. Denildi ki Ya Resûlallah onlar kimdir? Buyurdu ki: Ali, Mikdâd, Selmân ve Ebû Zerr'dir."¹⁷¹ rivayetinde de yüce müjdeye nail olanlar arasında zikredilmesi, onun Allah ve Resûlü katındaki değerini göstermektedir. Bu rivayetlerin Şîa taraftarları tarafından kurgulanmış olma ihtimaline karşın onun, hayatı boyunca İslâm'a bağlılığıyla bu övgüleri hak ettiği kanaatindeyiz.

Allah ve Resûlü nezdinde övgüye nail olan Mikdâd b. Amr; Allah'ın rızasını isteyerek Allah'a yalvardığına işaret eden En'âm sûresi 51. ve 52. ayetler,¹⁷² ahiretteki konumuna işaret eden Sâd sûresi 62. ayet,¹⁷³ nefislerini terbiye etmek yahut cezalandırmak için bazı yiyecek ve kadınlardan uzak durmaya çalışan bir grup sahâbî arasında olması hasebiyle Mâide sûresi 87. ayet,¹⁷⁴ kavmi içerisinde imanını gizleyip Müslüman ordusuyla karşılaşınca Müslüman olduğunu söyleyen birisini –korktuğu için böyle söyledi zannıyla- öldürmesi üzerine Nisâ sûresi 94. ayet¹⁷⁵ ve evlatlıkların babalarının adıyla çağrılmasıyla ilgili Ahzâb sûresi 5. ayeti¹⁷⁶ gibi ayetlerin tefsir ve nüzul sebepleriyle ilgili nakledilen rivayetlerde adından bahsedilen bir sahâbidir.

168 İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 222.

169 İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 150.

170 İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 213-214.

171 Begavî, *Mu'cemü's-Sahâbe*, 5: 295; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 5: 43 Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 389; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 146; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 477; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 219; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 282.

172 İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 217-218; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmî'l-Kur'an*, 7: 21-24; Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, 4: 617-622.

173 Gazzâlî, *İhyâ*, 3: 745.

174 İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 217-218; Rivayete göre; bu âyet-i kerime, aralarında Ebu Bekir, Ali, İbn Mes'ud, Abdullah b. Ömer, Ebu Zer el-Ğıfârî, Ebu Huzeife'nin azadlı kölesi Salim, el-Mikdâd b. el-Esved, Selman-ı Farisî ve Mâ'kil b. Mukarrin'in (r.a.) de bulunduğu ashâbdan bir topluluk dolayısıyla nazil olmuştur. Bunlar; Osman b. Maz'un'un evinde bir araya geldiler ve gündüzün oruç tutup, geceleyin namaz kılmak, döşek üzerinde uyumamak, et ve yağlı şeyler yememek, kadınlara yaklaşmamak, koku sürünmemek; buna karşılık kıldan elbiseler giyip dünyayı reddetmek, yer yüzünde dolaşmak, rahipliğe yönelmek ve erkeklik organlarını da işlemez hale getirmek üzere ittifak ettiler. Bunun üzerine yüce Allah: "Ey iman edenler! Sakın, Allah'ın sizin için helâl kıldığını, temiz şeylerini haram kılmayın ve hududu aşmayın. Şüphesiz ki, Allah haddi aşanları sevmez." (Mâide Sûresi 5/87) âyetini indirdi. (Bkz. Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmî'l-Kur'an*, 6: 345-34; Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, 4: 352-357.)

175 Buhârî, Bedir gazası bahsi: 1178; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 217; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmî'l-Kur'an*, 5: 406-408; Ali Arslan, bazı müfessirlerin bu âyetin Mikdâd hakkında indigini ifade ettiklerini naklettikten sonra Mikdâd'ın karşılaştığı bir çobanı öldürmeyi düşündüğü ancak onun "Lâilâhe illallah" demesi üzerine vazgeçtiği kaydetmiştir. Bu âyetin nüzulünün, esasen Üsâme b. Zeyd'in öldürme eylemiyle ilgili olduğunu kaydetmiştir. (Bkz. Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, 3: 434-437.)

176 İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 148; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 209; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 282; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmî'l-Kur'an*, 14: 16-17.

Mikdâd b. Amr'ın seçkin ashâb arasındaki yeri ve Allah Resûlü katındaki konumuna ilişkin Ali b. Ebî Tâlib'den nakledilen: "Resûlullah (s) şöyle buyurmuştur: Benden önceki nebîlere yediden fazla seçkin vezir ve arkadaş verilmedi ancak bana on dört seçkin arkadaş ve vezir verildi. Bunlar: Hamza, Ca'fer, Ebû Bekir, Ömer, Ali, Hasan, Hüseyin, Abdullah b. Mes'ûd, Selmân, Ammâr, Huzeyfe, Ebû Zer, Mikdâd ve Bilâl'dir"¹⁷⁷ rivayette adının zikredilmesi onun değerine işaret ettiği gibi, farklı olay, zaman ve mekânlarda olmak üzere Hz. Peygamber'in (s) duasına hassaten mazhar olmak,¹⁷⁸ emirliğin kendisine kibir getirdiği gerekçesiyle emir olmayacağına yemin edip hayatı boyunca da bu yeminini tutması¹⁷⁹ ve haksızlığa uğrayan birinin mağduriyetini gidermek için emir katında adalet araması¹⁸⁰ da onun faziletini ortaya koymaktadır.

Halifelerin ve sahâbenin Mikdâd b. Amr'a karşı duydukları sevgi, güven ve onun imrenilecek durumuna karşı düşüncelerini araştırmamız içerisinde çeşitli vesilelerle zikretmiştik.

SONUÇ

Mekke'yi saran şirk inancının karanlığında dalalette iken; hidayet nuru olan ilahi vahyin ışığı ve onu tebliğe memur kılınan yüce elçinin kılavuzluğunda benliğini ve yaratılış amacını idrak ettiği bir aydınlığa kavuşan Mikdâd b. Amr, Rabbinin yüceliğini öğreten İslâm ile neyi yapması, neyi terk etmesinin gerektiğini iyice fark etmiş tadına vardığı imanını izhar etmekten çekinmemiştir. Bu yoldan dönmesi için yapılan her türlü teklife ve işkenceye rağmen dinini terk etmek bir yana Rabbinin rızasını arzularak diğer insanların da İslâm'la şereflenmesi için maliyla canıyla mücadele etmesi gerektiğinin bilincine varmıştır.

O, yüzüne yansıyan iman cevherinin parıltısıyla ışık saçıp kendisine yapılan alay, hakaret ve işkencelere tahammül ederek kalbini cilalamış ve Allah yolunda çelikleşmiş bir kişiliğiyle kıymetini yükseltmiştir. Ancak bu durumu idrak edemeyen Mekke müşriklerinin işkencelerinden kurtulmak ve imanın gereği olan ameli icra edebilmek için Habeşistan'a gitmek zorunda kalmıştır. Allah'ın rızasını elde etmek için bir değil birçok hicreti –Habeşistan, Medine ve cihad yolculukları– göze almış bu uğurda hiçbir tereddüt göstermemiştir.

Mikdâd b. Amr özümsemiği dini hayatında tatbik etmenin sıra başkalarına ulaştırma hususunda da gayret gösterip onun tebliğcisi Resûlullah'ın (s) yanında

177 İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 700; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 5: 43; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1: 389. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4: 477; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 219-220.

178 Vâkıdî, Hz. Peygamber'in (s) Savaşları, 1: 96, 156; Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1:143-144; Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 4: 273-274; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3: 46, 6: 85; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fî't-Târih Tercümesi*, 2:115-133; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3:383-428; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 1:387; Zehebî, *İslâm Tarihi*, 3: 21-41; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14:213; Bâşa v.dğr., *Sahâbe Hayatından Tablolara*, 1: 431-436; Şâkir, *İslâm Tarihi*, 1: 433-447; Köksal, *İslâm Tarihi*, 3: 372-373.

179 *Begavî*, *Mu'cemü's-Sahâbe*, 5: 298; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 214.

180 İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, 14: 217.

siyasi, askeri ve dini faaliyetlerde bulunmaktan geri durmamıştır. O, bu yaptıklarıyla hem dünya hem ahiret şerefine nail olacağı bilincinin ötesinde vahiyde de işaret bulunduğu üzere bütün gayretini Rabbinin rızasını kazanmaya adanmıştır.

Hayatını İslâm'ın izzeti ve Allah adının yüceltilmesi uğruna ortaya koymuş, gerektiğinde savaş meydanlarında atıyla, okuyla, kılıcıyla mücadelesini vermekten geri durmamıştır. Allah Resûlünü (s) hiçbir gazvede yalnız bırakmayan Mikdâd b Amr; Bedir, Uhud, Hendek'te Kureyş müşriklerinin zulmünü durdurmada, Mekke müşriklerinin İslâm'la şereflenmelerine yol açan fetih, Medine'de fırsat buldukça Müslümanlara ihanet eden Yahudi kabilelerinin cezalandırılmasında, Hayber'de müşrik ittifakında yer alan Yahudilere gereken dersin verilmesinde ve Tebük'te Müslümanları hedef tahtasına koymayı tasarlayan Hristiyan Bizans'a karşı İslâm'ın yüceliğini haykıran Allah Resûlüyle birlikteydi. O, bu gazvelerde göstermiş olduğu atıcılık ve binicilikteki üstün performansı; "Resûlullah'ın Süvarisi" lakabının hakkını verdiği gibi mümin şahsiyetine ve lakabına yakışır bir şekilde de kendisinden istenen her görevi layıkıyla yerine getirmeye gayret etmiş bir sahâbîdir.

Kendisini şerefliendiren İslâm'ın vahyini ezberleyip, okumak ve hayatında tatbik etmek gibi faziletlerinin yanı sıra; savaş esnasında okuduğu süre ve ayetlerin feyiz ve bereketiyle arkadaşlarının şevke gelmelerine katkıda bulunmuş ve barış esnasında yeni Müslüman olanları Kur'an-ı Kerim'le buluşturmak için eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmüştür.

Mikdâd b. Amr, Allah Resûlünün (s) vefatından sonra da İslâm'ın yayılması ve hâkimiyet sahasının genişletilerek birçok insanın İslâm'dan haberdar olması için mücadelesini sürdürmüştür. Râşit halifeler döneminde de lakabına yakışır bir şekilde; bir Suriye bölgesinde -Yermük'te, Dımaşk'ta, Kinnesrn ve Humus'ta- güçlü Bizans ordularına karşı mücadele eden Müslüman askerleri cihada teşvik edip cesaretlendirirken, bir Mısır bölgesinde, bir Kıbrıs'ta, bir İfrîkiye'de gayrimüslim halkların tevhit inancıyla buluşmasının yolunu açan fetih hareketleri içerisinde bulunarak inandığını eylemleriyle ispatlamıştır.

O, Müslümanlar arasındaki fitneye şahit olmaksızın arzuladığı üzere İslâm'ın izzetli günlerine ve birçok bölgedeki mutlak hâkimiyetine şahit olduğu sırada hayata veda etmiş gerek Halifenin gerek ashabın kendisinden razı olduğu bir hal üzere Rabbine yolcu edilmiştir.

Netice itibarıyla Mikdâd b. Amr, inandığı dini yaşama ve yaşatma hususunda göstermiş olduğu gayreti ve ciddiyetiyle sonraki nesillere örnek bir hayat tablosu sunmuştur.

KAYNAKÇA

- Algül, Hüseyin. "Gâbe Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 267-268. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Altun, İsmail. *Mekke Müslümanlarının Habeşistan'a Hicreti*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1996.
- Arslan, Ali. *Büyük Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Arslan Yay.,1984.
- Aşık, Nevzat. "Abdullah b. Târik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 138-139. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Aycan, İrfan. "Nadr b. Hâris". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 280-281. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Begavî, Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdulazîz el-Begavî. *Mu'cemu's-Sahâbe*. Thk. Muhammedü'l-Emin b. Muhammed Mahmûd Ahmed el-Çekni. Kuveyt: Mektebetü Dârü'l-Beyân, 1421/2000.
- Bâşa, Abdurrahman Re'fet, Halîd Muhammed Halîd, Abdülazîz Şennavî, *Sahâbe Hayatından Tablolar*. Trc. Taceddin Uzun. 3 Cilt. Konya: Uysal Kitabevi, ts.
- Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ, *Ensâbü'l-Eşrâf*. Thk. Muhammed Hamidullah. 13 Cilt. Dârü'l-Maarif, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî el-Beyhakî. *Delâ'ilü'n-nübüvve ve Ma'rifeti Ahvali Sâhibi's-Şerîa*. Tahric: Abdü'l-Mu'tî Kal'acı, 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Bozkurt, Nebi. "Hâtib b. Ebû Beltea". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16: 444-445. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Tam Metin Sahîh-i Buhârî*. Trc. Konyalı Mehmet Vehbi. 4 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1993.
- Efendioğlu, Mehmet. "Muhriz b. Nadle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 45. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ertürk, Mustafa. "Mikdâd b. Amr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 49-50. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Fârûk, Ahmed. *Eshâb-ı Kirâm*. Yay. Hazırlayan: Hüseyin Hilmi Işık. İstanbul: Hakikat Kitâbevi, 2017.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe, *Târihu Halîfe b. Hayyât*. Trc. Abdulhalik Bakır. Ankara, 2001.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. Trc. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, Tahric: Âdil Mürşid, Amman: Dârü'l- A'lâm, 1423/2002.
- İbn Abdülhakem, Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Abdilhakem, *Fütûhu Mısır ve Ahbâruha*. Thk. Muhammed el-Hacîrî. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1416/1996.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem*. Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ-Mustafa Abdulkâdir Atâ. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye,1412/1992.

- İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman. *Ashâbın Dilinden Peygamberimizin Hayatı*. Trc. Taceddin Uzun. Konya: Uysal Kitabevi, 1992.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *Kitâbü'l-Megâzî*. Thk. Abdülazîz b. İbrâhîm el-Ömerî. Riyad: Dâru'l-İşbiliyye, 1430/1999.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*. Trc. M. Beşir Eryarsoy-Ahmed Ağırakça. 12 Cilt. İstanbul: Bahar Yayınları, 1987.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. Thk. Ali Muhammed Mu'avviz, Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer Şihâbuddîn el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*. Thk. İbrahim Zeybek-Âdil Mürşid. 4 Cilt. Müessesetü'r-Risale ts.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer Şihâbuddîn el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. 8 Cilt. Mısır: ts.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Velîyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed, *Kitâbü'l-İber ve Divânü'l-Mübtede-i ve'l-Haber fi Eyyâmî'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve Men Âsâruhum min Zevi's-Sultânî'l-Ekber*. Thk. Halil Şehade-Süheyl Zekkâr. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1421/2001.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*. Thk. İhsan Abbas. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm, *Cevâmî'u's-sîre*. Nşr. İhsan Abbas, Nâsirüddîn el-Esed. Trc. M. Salih Arı. İstanbul: Çıra Yayınları, 2004.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm, *Hizmet Muhammed'in Hayatı*. Trc. İzzet Hasan-Neşet Çağatay. 4 Cilt, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdü'l-me'âd*. Trc. Şükrü Özen. 6 Cilt. İstanbul: İklim Yayınları, 1998.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Trc. Mehmet Keskin. 14 Cilt. Ankara: Çağrı Yayınları, ts.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî, *Muhtasarı Târîhi Dimaşk li İbni'l-Asâkir*. Thk. Me'mun es-Sağaracî. 25 Cilt. Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1409/1989.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Thk. Ali Muhammed Ömer. 13 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001.
- İbnü'l-Verdî, Zeynüddîn Amr b. Muzaffer eş-Şehir. *Târîhu İbnü'l-Verdî*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417/1996.
- İmam Gazzâlî. *İhyâu Ulûmü'd-dîn*. Trc. Ahmed Serdaroğlu. 4 Cilt. İstanbul: Bedir Yayınevi, ts.
- Kandehlevî, Muhammed Yusuf. *Hayatü's-Sahâbe*. Trc. Ali Arslan. 4 Cilt. İstanbul: Metin Yayın Dağıtım, 1993.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hübeyb b. Adî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 266-267. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Köksal, M. Asım. *İslâm Tarihi*. İstanbul: Köksal Yayıncılık, ts.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr el-Kurtubî. *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Buruç Yay., 1996.

- Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "Kinde-Benî Kinde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 37-38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.
- Mûsâ b. Ukbe. *el-Meğâzi*. Tahric: Muhammed Bakışş Ebû Mâlik. Fas: Câmîatü İbn Zühr, 1994.
- Numânî, Mevlânâ Şiblî. *Sîretü'n-Nebî-Son Peygamber Hz. Muhammed*, Trc. Yusuf Karaca. İstanbul: İz Yayıncılık, 2005.
- Özaydın, Abdulkerim. "Behrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 356. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Said Havva. *el-Esas Fi's-Sünne-Hadislerle İslâm Tarihi*. Trc. M. Ahmed Varol. 7 Cilt. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1989.
- Sallâbî, Ali Muhammed Muhammed. *Siyer-i Nebî*. Trc. Mustafa Kasadar- Sadullah Ergin-Şerafettin Şenaslan. 2 Cilt. İstanbul: Ravza yayınları, 2009.
- Sallâbî, Ali Muhammed Muhammed. *I. Halife Hz. Ebû Bekir*. Trc. Şerafettin Şenaslan-Faruk Aktaş. İstanbul: Ravza Yayınları, 2009.
- Sallâbî, Ali Muhammed Muhammed. *Mü'minlerin Emiri Hz. Ömer*. Trc. Mehmet Akbaş. İstanbul: Ravza Yayınları, 2008.
- Sallâbî, Ali Muhammed Muhammed. *III. Halife Hz. Osman*. Trc. Mehmet Akbaş. İstanbul: Ravza Yayınları, 2009.
- Semhûdî, Ebû'l-Hasen Nûrüddin Ali b. Abdillâh b. Ahmed b. Ali el-Hasenî es-Semhûdî, *Vefâ'ül-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmiriyyi. 5 Cilt. Mekke: Müessesetü'l-Furkân li't-Turâsî'l-İslâmî, ts.
- Şakir, Mahmud. *H. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi*. Trc. Ferid Aydın. 8 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*. Trc. Zakir Kadiri Ugan-Ahmet Temir. 5 Cilt. İstanbul: Meb Yayınları, 1992.
- Tertip Heyeti: Türkiye Gazetesi Yayınları Ansiklopedi Grubu. *Eshâb-ı Kirâm*. İstanbul: İhlas Gazetecilik A.Ş., 2004.
- Ünal, Hüseyin. *Mikdâd b. Esved'in Hayatı ve Rivayetleri*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 2011.
- Üzüm, İlyas. "Hüsniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 34-35. İstanbul: TDV Yay. 1999.
- Watt, W. Montgomery. *H. Muhammed Mekke'de*, Trc. M. Rami Ayas-Azmi Yüksel. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986.
- Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd. *H. Peygamber'in (s) Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzi)*. Trc. Musa K. Yılmaz. İstanbul: İlk Harf Yay. 2014.
- Ya'kübî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'küb İshâk, *Târihu'l-Ya'kübî*. (el-Mektebetü's-Şâmile. 3.28: Matbû olmayıp programa uygun sayfa numarası içerir).
- Yiğit, İsmail. "Tebük Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 228-230. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *İslâm Târihi*. trc. Muzaffer Can. 6 Cilt. İstanbul: Cantaş Yayınları, 1996.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. Thk. Şuayb el-Arnaûd-Hüseyin el-Esed, 3. Baskı. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1405/1985.

Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd ez-Ziriklî, *el-A'lâm: Kamûsü terâcîm li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müştêşrikîn*. 8 cilt. 15. Baskı. Beyrut: Dârü'l-Ulûmi'l-Melâyîn, 2002.